

NATURPARKPLAN

for Naturpark Lillebælt 2023-2027

FORSLAG

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	4
Vision	5
Indledning	7
Hvem er Naturpark Lillebælt.....	8
Hvor ligger Naturpark Lillebælt.....	10
Naturparkens planstrategi	13
Borgerinddragelse.....	16
Evaluering og effektmåling	17
Natur	19
Kulturarv	31
Friluftsliv.....	37
Formidling	47
Erhverv.....	55
Turisme.....	59
Referencer	67
Bilag	65

NATURPARKPLAN

Naturparkplan for Naturpark Lillebælt 2023-2027

© Naturpark Lillebælt, marts 2022

Middelfart, Kolding & Fredericia kommuner

Forside, fotograf: Sten Bøgild Frandsen

FORORD

Fæne, Fæne Kalv og Gl. Ålbo. Foto: Sten Bøggild Frandsen

Velkommen i Danmarks største naturpark!

Naturpark Lillebælt er et fællesskab, hvor du både kan bidrage til en bedre natur og nyde de mange oplevelser og fortællinger, som området byder på.

Når du ser ud over Naturpark Lillebælt, fornemmer du med det samme en særlig energi. Du mærker det evigt strømmende bælt med de mange fjorde, holme, vige og bugter omkranset af smukke kyster og bølgende landskaber. Naturpark Lillebælt er en marin naturpark, som ligger i hjertet af Danmark. Det er landets største naturpark og området byder på en perlerække af unik natur.

Naturpark Lillebælt rummer et stort internationalt beskyttet naturområde, som både er unikt på land og til vands. Den lille hval, marsvinet, bryder havoverfladen i Lillebælt gang på gang, og det er et af de bedste steder i verden at se den. Her er hjemstedet for meget sjældne orkidéer. Her er fossiler fra en fjern fortid.

Kystbyerne Fredericia, Kolding og Middelfart emmer af historie. Lige fra krig og kongelighed til fiskeri og blodige marsvinejagter

i bæltets bølger. Lokalbefolkningen er formet af den særlige historie, og her lever kulturen og historiens vingesus i bedste velgående.

For at vores børn skal have mulighed for de samme oplevelser, som vi har glæde af, skal der ydes en indsats. Naturpark Lillebælt arbejder for at beskytte områdets natur- og kulturarv. Især havet, som vi deler og er fælles om, vil vi fortsætte med at formidle og forbedre i den kommende periode i tæt samarbejde med forskere, lokale og andre aktører.

I naturparken finder du frivillighed, stærke partnerskaber og lokalt ejerskab overalt. Vi skaber lokale samarbejder om en bedre natur, flere oplevelser og ansvarlig turisme.

Vi ser frem til samarbejdet og til flere gode oplevelser i Naturpark Lillebælt.

Johannes Lundsryd Jensen
Borgmester,
Middelfart Kommune

Steen Wrist
Borgmester,
Fredericia Kommune

Knud Erik Langhoff
Borgmester,
Kolding Kommune

VISION

Marsvin med kalv. Foto: Niels Martner

Mission: Sammen skaber vi en naturpark med en natur i balance fyldt med et hav af gode oplevelser."

Vision - I 2027 er Naturpark Lillebælt:

- Kendt for sin enestående marine og kystnære natur symboliseret ved marsvinet.
- Hjemsted for en stolt lokal identitet båret af frivilligt samarbejde om at formidle, forbedre og udvikle vores natur over og under vand, friluftsliv, turisme, lokale erhverv og kulturhistorien.
- Spydspids for formidling af viden om og glæde ved naturen og landskabet gennem nytænkende læringsoplevelser og forskning.

Oplevelser i naturparken

Foto: Friluftsrådet

INDLEDNING

Børn undersøger livet under overfladen

// Naturpark Lillebælt blev mærket som dansk naturpark 11. december 2017”

Naturpark Lillebælt blev godkendt som dansk naturpark den 11. december 2017. I perioden 2018–2022 har naturparken arbejdet efter den første naturparkplan. Med naturparkplanen for 2023–2027 går vi således ind i anden periode under Friluftsrådets mærkningsordning: Danske Naturparker.

Naturparkplanen beskriver vores formål og visioner med Naturpark Lillebælt, og hvad vi konkret vil arbejde med i naturparken fra 2023 til 2027. Vi viser retningen med vores mission, vision, strategi og langsigtede mål. Planens oversigt over de konkrete planer, projekter og indsatser viser det, som vi vil arbejde med, og som skal være med til at gøre en forskel i naturparken. Vi har beskrevet de langsigtede mål og handlingerne under hvert afsnit.

Som dansk naturpark vil vi øge opmærksomheden om vores spændende område, så vi får flere gode oplevelser samtidig med, at vi beskytter det, vi har. Ved, at kommuner, foreninger, borgere, erhverv og fonde går sammen, tror vi på nye muligheder for udvikling og tilskud til vores fælles frivillige projekter.

De statslige planer om en marin nationalpark i Lillebælt er ikke endelig afklaret, men vores tilgang til det er tæt kontakt og et stærkt samarbejde mellem stat og kommune om Lillebælt.

I modsætning til nationalparkerne eller naturnationalparkerne er det ikke staten og Folketinget, som vedtager en lov og et budget for en naturpark. Der er tale om en frivillig mærkningsordning administreret af Friluftsrådet, og det er de tre kommuner og de tre byråd, som ejer naturparken, og som er ansvarlige for den og naturparkplanen.

At en naturpark er mærket som dansk naturpark medfører ikke yderligere restriktioner eller begrænsninger for lodsejere. Vækst og drift skal fortsat ske under hensyn til øvrige udpegninger og den gældende lovgivning. Den offentlige forvaltning af arealer inden for naturparkens afgrænsning, vil derfor ske efter gældende

lovgivning og efter samme regler inden for som uden for naturparkens afgrænsning.

Frivillighed er et nøgleord i naturparkarbejdet. Ejendomsrettens ukrænkelighed kan ikke sættes til side som følge af en naturparkudpegning, og engagementet i Naturpark Lillebælt er frivilligt. Eventuelle tiltag på private jorde vil derfor udelukkende ske på baggrund af frivillige aftaler mellem kommune og lodsejer.

Der er ikke adgang overalt i en Naturpark. Vi vil arbejde for bedre oplevelser og bedre styring af adgangen og balance mellem benyttelse og beskyttelse.

Danske Naturparker er en mærkningsordning udviklet af Friluftsrådet. Mærkningsordningen giver mulighed for, at større sammenhængende naturområder, der sætter fokus på at benytte og beskytte naturen i Danmark, kan blive naturparker. En mærkning gælder i 5 år og herefter kan der søges om fornyelse bl.a. ved at lave en ny naturparkplan. Mærkningsordningen blev lanceret i 2013, og de første pilot- og naturparker blev optaget i foråret 2014. Naturpark Lillebælt har, siden vi blev optaget som pilotpark, arbejdet med de mål, som blev formuleret i ansøgningen. Vi følger i denne naturparkplan op på disse målsætninger under hvert afsnit.

For at blive optaget som naturpark i Danske Naturparker, skal naturparken opfylde 10 kriterier. Dem kan du læse mere om på www.friluftsradet.dk.

HVEM ER NATURPARK LILLEBÆLT?

“ Naturpark Lillebælt er et samarbejde mellem Middelfart, Kolding og Fredericia kommuner, og de tre byråd har vedtaget naturparkplanen ”

Hvem er naturpark lillebælt?

Naturpark Lillebælt er et samarbejde mellem Middelfart, Kolding og Fredericia kommuner, og de tre byråd har vedtaget naturparkplanen, som naturparken arbejder efter.

Forretningsudvalget består af en politiker fra hver kommunes byråd. Udvalget træffer overordnede beslutninger om naturparkens udvikling og drift og varetager den politiske kommunikation til omverdenen. Formandskabet går på skift mellem kommunerne hvert år.

Udvalget har en styregruppe og et sekretariat til at gennemføre udvalgets beslutninger.

Styregruppen består af tre ledelsesrepræsentanter, én fra hver af de tre kommuners naturafdelinger. Styregruppens opgaver er at træffe beslutninger om projekter, retning, mål og ressourcer.

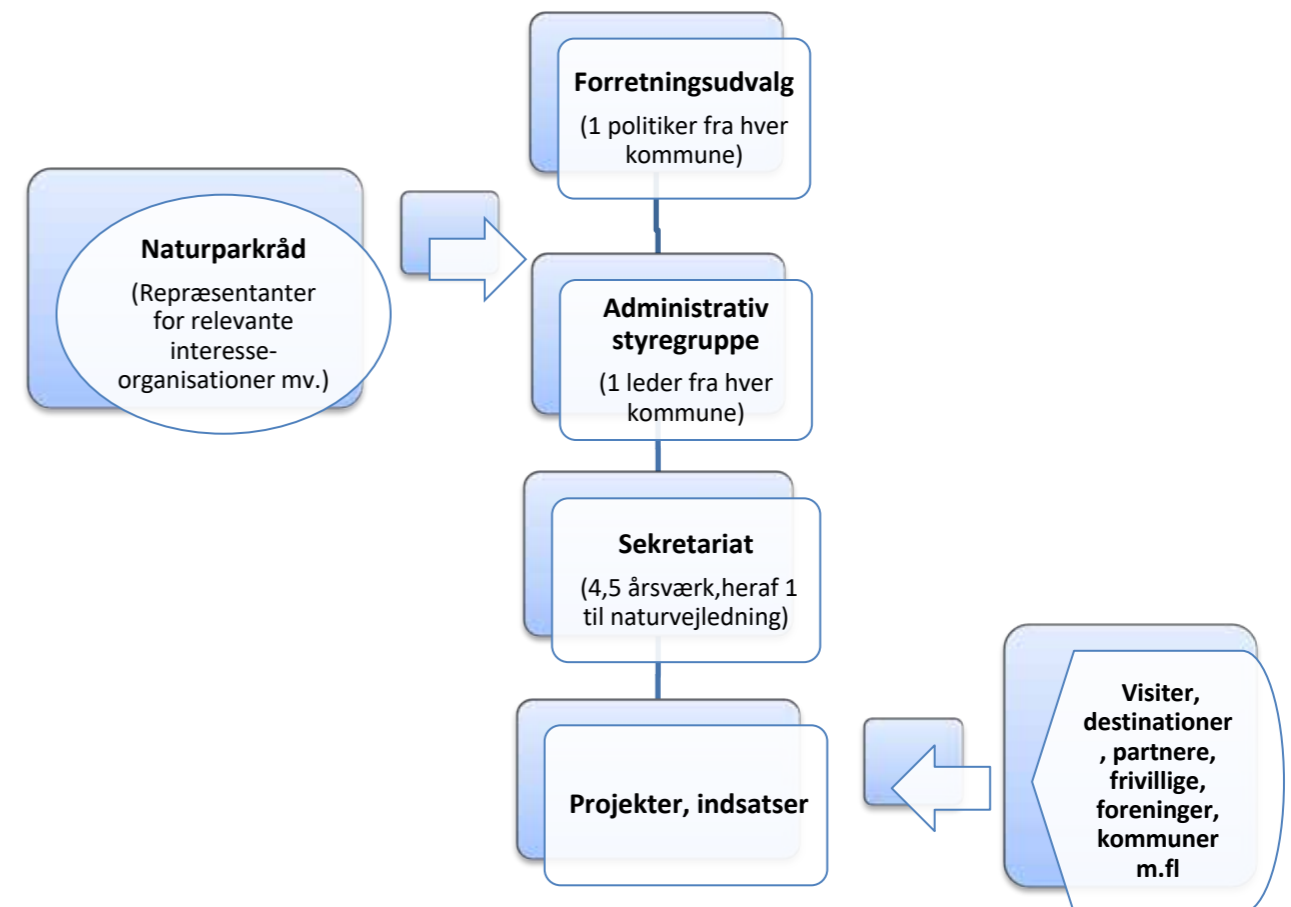
Naturparkrådet rådgiver forretningsudvalget og styregruppen, så alle interesser bliver hørt. Rådet rådgiver ud fra forskellige interesser, synspunkter og politiske ståsteder og er en platform for samarbejde og dialog. Naturparkrådet kan vælge at supplere sig selv. Medlemmer sidder i den firårige byrådsperiode. Organisationerne vælger selv deres medlem af Naturparkrådet. Der er tre til fire møder om året, og Naturparkrådet repræsenteres af bl.a.:

- Middelfart Kommunes byråd
- Kolding Kommunes byråd
- Fredericia Kommunes byråd
- Dansk Ornitologisk Forening
- HORESTA
- Friluftsrådet
- Bælternes Fiskeriforening
- Danmarks Sportsfiskerforening
- Fritidsfiskerne
- Destinationerne
- Visit-organisationerne
- Danmarks Fiskeriforening
- Kolding Herreds Landbrugsforening
- Danmarks Naturfredningsforening
- Danmarks Jægerforbund
- Museerne i Fredericia
- Naturstyrelsen
- Miljøstyrelsen
- Repræsentant for Erhvervspartnerne

Find den aktuelle liste på hjemmesiden.

Naturparkens sekretariat varetager det daglige arbejde og koordinering. Sekretariatet består af sekretariatschef, kommunikations- og udviklingskonsulent, projektkonsulenter og naturvejledere.

Der bliver afsat et årligt budget til at bemande Naturparksekretariatet og til driftsudgifter. I budgettet er der også indregnet udgifter til løbende kommunikation på fx hjemmeside, sociale medier, i pressen, samt til transport, møder, events, materialer m.m.

HVOR LIGGER NATURPARK LILLEBÆLT?

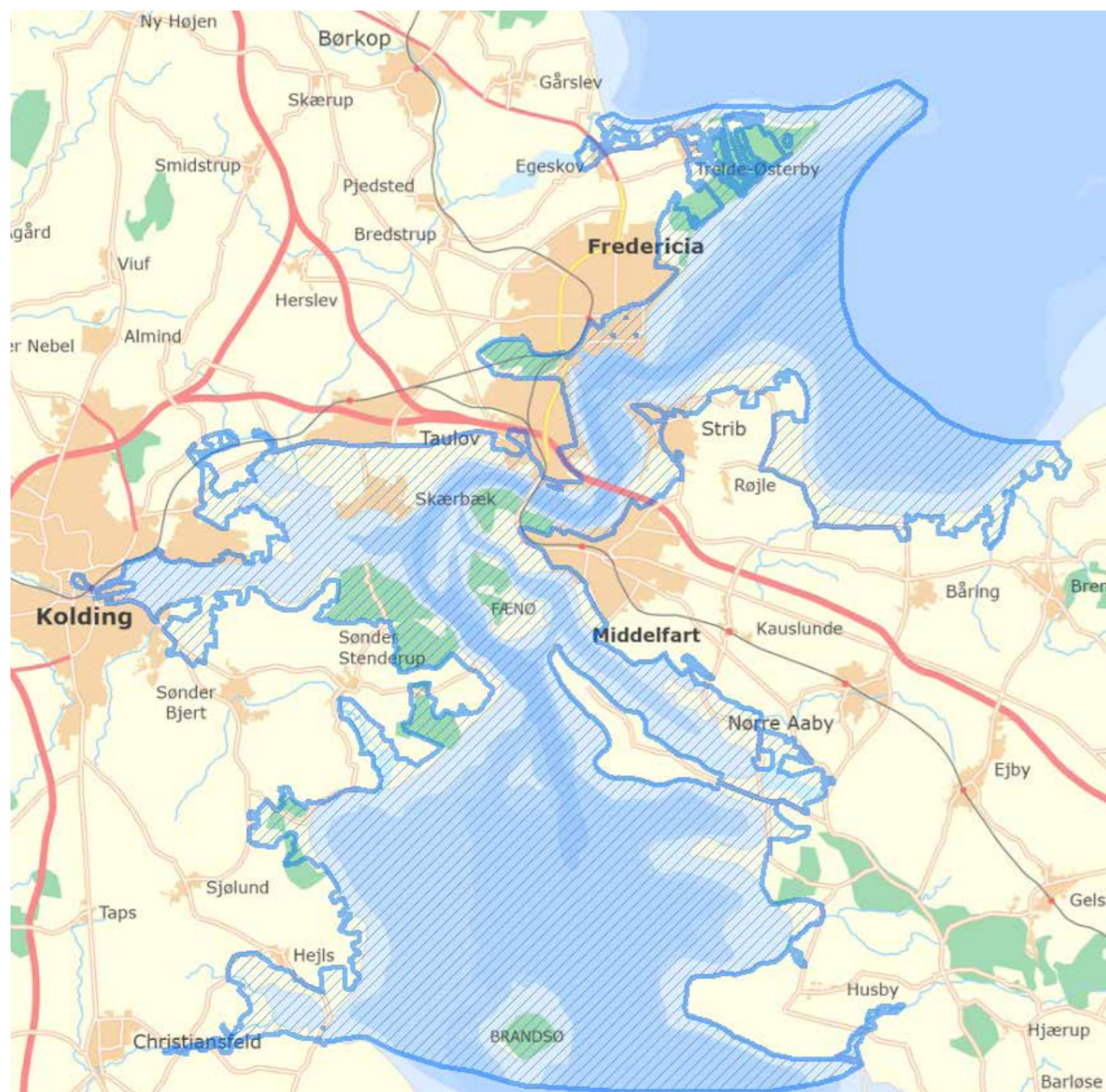

Fig: Afgrænsning af Naturpark Lillebælt (skraveret område)

Naturpark Lillebælt er på 36.950 ha (ca. 370 km²), og der er 20.635 ha beskyttet natur inden for afgrænsningen. Over 55 % af området er altså allerede eksisterende beskyttet natur.

Naturpark Lillebælt er en marin naturpark, der har det strømmende bælt som kerne, og som er omkranset af smukke kyster og kystnære landskaber. I naturparken bolttrer de små hvaler, marssvinene, sig i det evigt strømmende vand.

Så meget natur er der i Naturpark Lillebælt:

- Overdrev, strandenge, moser m.m. 4,6%
- Beskyttet af EU's Habitatdirektiv og Fuglebeskyttelsesdirektiv (Natura 2000): 48,7%
- Natur- og vildtreservater: 5,2%

Vandløbene, der er beskyttet af Naturbeskyttelsesloven er ikke medtaget, da de kun udgør en lille del af området. Småbiotoper i fredskov, beskyttet af Skovloven, er ikke medtaget, da vi ikke kender omfanget.

Landskab dannet af gletsjere

Naturpark Lillebælt er især formet af Lillebæltgletsjeren fra den ungbaltiske is, der trængte frem fra syd og sydøst for ca. 14-15.000 år siden. Gletsjerens isrand nåede ved Skamlingsbanken op i en højde af 113 m. Under isen har smelte vandet udgravet flere tunneldale, som senere er blevet overskyldt af havet. Det havdækkede landskab er i større eller mindre grad blevet påvirket af strøm og bølgeslag, og flere af kysterne langs Lillebælt står derfor med stejle, nøgne klinte.

Et helt unikt farvand

I Lillebælt er der helt særlige marine forhold, der giver et havmiljø, der ikke findes andre steder i verden. Lillebælt er et særpræget havområde, der forbinder det brakke farvand Østersøen og det salte Kattegat. Fra Østersøen bliver der hvert år transporteret 40 milliarder m³ vand gennem Lillebælt. Snævringen, med en bredde på mindre end 1 km, gør strømmen i Lillebælt til den kraftigste i de indre danske farvande. Bunden bliver på den måde holdt fri for løst materiale, og Lillebælt har derfor en "hård bund", som er sjælden i de indre danske farvande. Andre steder er bunden blød eller stenet, så variationen er meget stor.

Vanddybden i Lillebælt varierer med dybder på op til mere end 80 meter, som er den største vanddybde i de indre danske farvande. Når det salte vand fra Kattegat mødes med det mere ferske vand fra Østersøen i Lillebælt, bliver vandet oftest lagdelt, så det tungere salte vand er ved bunden, og det ferske vand ligger øverst. Disse to vandmasser bevæger sig frem og tilbage i bæltet og skaber, sammen med de store vanddybder den varierede bund og stærke strøm, unikke livsbetingelser for planter og dyr, som ikke findes så veludviklede andre steder i de indre danske farvande.

Fig: Kort med alle beskyttede naturområder i naturparken (vist med grønt)

Afgrænsningen af Naturpark Lillebælt

Et af kriterierne for mærkningsordningen er, at naturparken skal have en præcis geografisk afgrænsning, som bør følge landskabelige grænser frem for administrative grænser.

I pilotparkperioden fandt vi en grænse, der tilgodeså langt de fleste interesser. Det gjorde vi ved at se på naturparkens natur-, kultur- og landskabsværdier, og gennem dialog med lodsejere, foreninger og Naturparkrådet.

Blå søanemone. Foto: Ulrik Westphal

Udsigten fra Skamlingsbanken. Foto: Friluftsrådet

De tre byer Kolding, Fredericia og Middelfart har en historisk tilknytning fx gennem krige og handlen over Lillebælt. Derfor er dele af byerne med i naturparken.

Hver kommune i Naturpark Lillebælt besluttede med dette in mente, hvor afgrænsningen skulle lægges.

Fredericia, Kolding og Middelfart kommuner har udpeget naturparkens afgrænsning i Kommuneplan 2017-2029. Afgrænsningen indgår tillige i Kommuneplan 2021-2033 for Trekantområdet.

Hver kommune i Naturpark Lillebælt beslutter selv eventuelle fremtidige ændringer af afgrænsningen, og disse eventuelle ændringer vil kunne ses i kommuneplanerne, som bliver revideret hvert 4. år.

Danske Naturparker vil blive orienteret om ændringer i afgrænsningen hvert 5. år, når der skal søges om fornyelse af mærkningen Danske Naturparker.

Hindsgavl

NATURPARKENS PLANSTRATEGI

Vintermorgensol ved Hagenør

“ Vores strategi er gennem handlinger, bæredygtighed og hotspots at skabe en naturpark i balance.”

Vi ønsker, at det er den brede vifte af indsatser og projekter inden for temaerne natur, kulturarv, oplevelser, formidling, turisme og erhverv, der viser, hvad Naturpark Lillebælt er. Indsatserne og projekterne skaber vi med vores partnere, frivillige og interessenter, og sammen skaffer vi penge til de konkrete tiltag.

Indsatser og projekter

Naturparkplanen beskriver de indsatser og projekter, vi som minimum ønsker at gennemføre og fremme i Naturpark Lillebælt. I planperioden arbejder vi med en dynamisk og fleksibel tilgang til at udvikle nye indsatser og projekter. Således vil vi løbende konkretisere og prioritere de nye idéer, som opstår i løbet af planperioden. De projekter og indsatser vi ønsker at gennemføre, vil fremgå af den årlige handlingsplan for Naturpark Lillebælt, som vi udarbejder sammen med en årlig budgetlægning og statusrapport til Friluftsrådet.

Bæredygtighed

Da vores mission er at skabe en naturpark med en natur i balance fyldt med oplevelser, er det et centralt punkt, at vores projekter har en balance mellem at benytte og beskytte naturen. Balancen må ikke tippe over, så områder bliver slidt af besøg,

Vores strategi for Naturpark Lillebælt er en bæredygtig strategi. Vi forstår bæredygtighed, som den er defineret i Rio i 1992 med fokus på de tre ben: miljø, sociale forhold og økonomi.

Vi agerer bæredygtigt ved at have fokus på, hvordan indsatser og projekter kan medvirke til at realisere FN's verdensmål. Naturparkplanens seks temaer repræsenterer således en gruppering og en lokal oversættelse af FN's 17 verdensmål og delmål. De udvalgte verdensmål, som er vist i figuren på side 14, repræsenterer de verdensmål med størst relevans for naturparkens projekter og indsatser. For hver indsats og projekt vil vi tage stilling til om andre verdensmål også kan inddrages.

Vi sørger for at tage hensyn til de sociale værdier, bl.a. de lokale fællesskaber og den lokale natur, som har betydning for borgerne og deres natursyn. Det gør vi ved at inddrage lokalbefolkningen og andre lokale interessenter, når vi udvikler nye projekter.

Når vi udvikler og etablerer konkrete fysiske faciliteter har vi fokus på såvel biodiversiteten og klimaet, samt på ressourcer og materialer, og vi arbejder for at vore valg træffes på et bæredygtigt grundlag. Det samme gælder også, når vi udvikler projekter i samarbejde med forskellige partnere. Fx. arbejder vi for at skabe bæredygtig vækst hos vore erhvervspartnerne. Naturparkens arbejde med bæredygtighed er i fuld tråd med de tre kommuners bæredygtighedsstrategier og arbejde med bæredygtighed, herunder Miljøministeriets biodiversitetskonkurrence, DK Vild og klimapartnerskabet, DK 2020.

Hotspots

Vores strategi er at prioritere projekter og tiltag, som forsøger at styre besøgende hen til udvalgte lokaliteter, de såkaldte hotspots. Her er der gode oplevelser og dejligt at opholde sig. På den måde minimerer vi færdsel på andre mere sårbare arealer.

Vi definerer et hotspot som en særlig lokalitet, hvor besøgende er velkomne, og hvor der er en god infrastruktur, natur, kulturarv og fokus på oplevelser og formidling.

Målet er, at de forskellige hotspots er bredt kendt af borgere og besøgende, så de kan opleve dem, men også være med til at udvikle dem. De udpegede hotspots fremgår af kortet på side 15. I planperioden forholder vi os løbende til, om der er andre lokaliteter, hvor det er oplagt at udvikle et hotspot.

NATURPARKPLANENS RELATION TIL VERDENSMÅLENE

1. Screening af FN's verdensmål

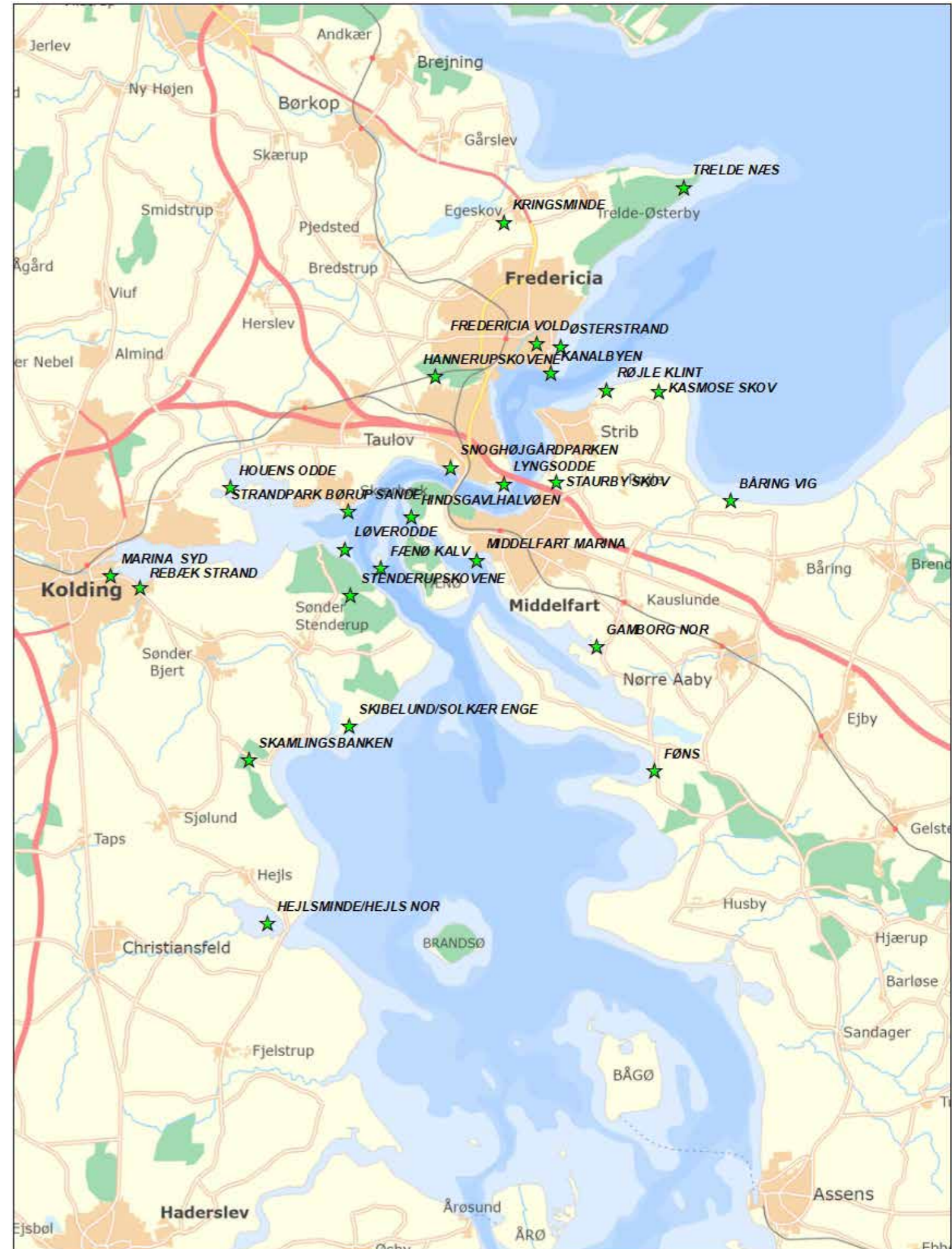
VERDENSMÅL
for bæredygtig udvikling

2. Udvælgelse af mål baseret på relevans for naturparken

3. Målene omsættes i plantemaer og i de konkrete projekter og indsatser.

Målene omsættes i plantemaer og i de konkrete projekter og indsatser.

BORGERINDDRAGELSE

Borgermøde

Et af Friluftsrådets kriterier for Danske Naturparker er, at: Naturparken skal forankres lokalt gennem borgerinddragelsesprocesser."

Borgerinddragelsen i en naturpark skal foregå i både opstarts- og driftsfasen. Der er ikke fastsat krav for, hvordan borgerinddragelsen skal foregå, men vi har i Naturpark Lillebælt prioriteret dialogen højt og lytter til de ønsker og bekymringer, som folk kommer med.

Vi har inddraget mange af ønskerne i denne naturparkplan. Naturparkrådet har i september 2021 deltaget i workshop om naturparkplanen og mange kolleger i kommunerne, vores partnere og frivillige har bidraget til denne naturparkplan. Planen har været i 8 ugers offentlig høring, hvor alle borgere har kunnet bidrage til naturparkplanen.

Naturparkens vision om at være en del af en stolt lokal identitet kan ikke opnås, hvis ikke lokalt ejerskab, frivillighed og borgerinddragelse er grundlæggende for hele arbejdet. Mange af vores handlinger og tiltag er støttet af lokale eller gennemføres af lokale. Vores venner, partnere og de skoleklasser, vi underviser, er grundlaget for vores fælles naturpark.

Naturpark Lillebælt vil fortsætte med at fokusere på samarbejde, partnerskaber og frivillige projekter. Sådan vil vi skabe nye oplevelser og ejerskab. Vi vil fokusere på den tætte lokale dialog om de projekter, der vedrører nærområdet, da det vil give det stør-

ste ejerskab, de fleste frivillige og socialt bæredygtige projekter. Vi kan bruge vores netværk i både det private og det offentlige og vores kommunikations-platforme til at hjælpe ideer på vej. Vi kan tage ud og tale med lokale borgere over en kop kaffe og holde workshops, events og borgermøder.

Vi har en tæt dialog med flere lokale foreninger fx ved Skærbæk, Stenderup-halvøen og Røjle-Halvøen om konkrete projekter.

Naturparkrådet spiller også i fremtiden en vigtig rolle i deltagelse i projekter og i at sikre, at alle interesser tænkes ind og den røde tråd huskes i de tværgående projekter.

Interessentinddragelse

EVALUERING

Trelde Næs. Copyright Peter Leth Larsen

Naturpark Lillebælt vil arbejde for at evaluere struktureret på udvalgte projekter og deres effekter."

Indenfor den sidste planperiode kan der på mange områder konstateres et øget fokus på Naturpark Lillebælt, hvilket er positivt.

Der er generelt mere fokus på klima, bæredygtighed, natur og biodiversitet. En del arter er stadig i kritisk tilstand og der er behov for mere viden om hvorfor – og hvilke indsatser der kan forbedre forholdene.

Lillebælt er kommet på landkortet både lokalt og nationalt. Der er fra regeringen bidraget med 11 mio. kr. til projekter i Lillebælt og et nyt samarbejdsprojekt med deltagelse af 11 lillebæltkommuner er iværksat.

Alt sammen noget der på sigt skal bidrage til at vende den negative udvikling i Lillebælt.

Evalueringsprocessen

Udviklingen i naturparken følges løbende, så der er opmærksomhed på om de ønskede resultater nås. Blandt andet gennem de årlige redegørelser for indsatserne i planperioden.

Der er regi af Naturpark Lillebælt gennemført en række indsatser i sidste planperiode. Der er i perioden 2018-2021 gennemført i alt 45 projekter, mens 31 projekter er i gang.

På baggrund af evalueringen af indsatserne i indeværende planperiode er der foretaget en vurdering af, hvilke indsatser, der kan eller bør videreføres til næste planperiode. Det er indsatser, der er langsigtede, eller hvor det er vurderes, at indsatsen i indeværende periode ikke har været tilstrækkelig. Mere detaljerede anbefalinger fremgår af de enkelte afsnit.

I den årlige handlingsplan for Naturpark Lillebælt vil der stå, hvilke tiltag, der bliver arbejdet med.

Der er igangsat dataindsamling på udvalgte projekter:

- Overvågning af løvfrøer Fredericia Kommune.
- Overvågning af Hejls Nor afgrænsningsprojekt.
- Overvågning af springfrø og løvfrø på Hindsgavlhalvøen

Der er opsat elektroniske besøgstællere ved nogle af naturparkens hotspots.

Lillebæltsstien er en smuk vandretur langs den fynske vestkyst. Ruten har start- og slutpunkter i det nordlige Strib og Gamborg i syd. Undervejs vil vandrere blandt andet kunne opleve Strib Fyr, Gl. Havn i Middelfart, Hindsgavl halvøen og den smukke trampesti fra Skrillinge til Gamborg.

Ederfugl han. Foto: Ole Klottrup

Vores langsigtede mål

Som Naturpark Lillebælt vil vi opfylde fire langsigtede mål på naturområdet:

Vi vil:

- N1: Styrke mangfoldigheden af levende organismer, dvs. styrke områdets biologiske mangfoldighed.
- N2: Forbedre forhold for en række særligt sårbare dyre- og plantearter.
- N3: Beskytte områdets naturtyper mod uønsket slid.
- N4: Sætte særlig fokus på at forbedre de marine naturtyper og øge den biologiske mangfoldighed i havet.

Aktuel status på naturens tilstand i Naturpark Lillebælt

Nogle af de mange arter og naturtyper, der findes i området, er grundlaget for vores udpegning af Naturpark Lillebælt.

Istidslandskaber, eroderede kystklinter, kystlaguner, lavvandede vige, bugter med strandenge, dybe strømrender og sandstrande kombineret med et rigt fugleliv og mange tusinde marsvin, giver Naturpark Lillebælt en sjælden natur, der ikke findes andre steder i verden.

Geologien

Geologien og landskabet er grundlaget for naturen, kulturarven og friluftslivet og er helt enestående - og visse steder i verdensklasse. Med vores mange kystskrænter er der en fantastisk mulighed for at opleve den på nært hold - vi kan se, røre og endda smage på den.

Der er spor efter laguner i subtropisk klima for 20 mio. år siden, og efter store hajer i et tropisk hav for 50 mio. år siden. I Naturpark Lillebælt findes nogle af de bedste steder i landet, hvor man kan opleve, hvad der skete i Danmark under istiderne.

De mange fossiler, som kan findes langs kysterne langs Lillebælt, vidner om det subtropiske klima med hajer, blæksprutter og andre forhistoriske organismer.

Bæltet er i sin nuværende form dannet ved afsmeltning af isen fra den sidste istid for ca. 10.000 år siden. På grund af de skiftende kulde- og varmeperioder, blev området flere gange dækket af tykke ismasser, der blev skubbet frem fra nord og øst. Aflejringer fra tre istider er synlige, og man kan se ler og sand, der er aflejret for 25 millioner år siden i havet og langs kysten.

Særlige dyre- og plantearter

De enestående naturområder, der er formet af geologien i Lillebælt, er levested for en lang række dyre- og plantearter, som er underlagt en særlig beskyttelse. Enten fordi de er på Natura 2000-områdernes liste, omfattet af EU's fugle- og habitatdirektiver, eller fredede via en anden lovgivning.

Marsvin

Marsvinet, symbolet på naturen i Lillebælt

Marsvinet er den eneste ynglende hval i de indre danske farvande, og den er samtidig en af verdens mindste hvaler. I Lillebælt er bestanden særlig tæt. Vi har omkring 3000, og det regnes for en af verdens tætteste bestande. Når de er her, er det fordi, der er føde til dem. På stenrevene kan marsvinet fange bl.a. sortkutling og småtors, som gemmer sig mellem tang og sten. I de frie vandmasser i Lillebælt kan marsvinene bl.a. fange sild og makrel. Det smalle bælt gør det meget nemt at få et glimt af dem fra kysten og fra båd.

Marsvin lever oftest alene. Når man alligevel kan se mindre flokke i Lillebælt, skyldes det, at de har fundet den samme fiskestime. Når ædegildet er slut, svømmer de igen hver for sig. Lillebælt er et unikt sted at se marsvin fx fra Bridgewalking eller fra guidede ture. Historisk har de også haft stor betydning for området, da olien fra hvalerne blev brugt til lamper.

Marsvinet er toppen af fødekæden i Lillebælt, og de har kun konkurrence, når der en gang imellem er besøg af den noget større delfin, Øresvinet. De specielle forhold i Lillebælts geologi og vandbevægelser giver os de mange marsvin, og netop derfor er de symbolet på naturen i Naturpark Lillebælt.

Naturværdierne under overfladen i Lillebælt

I Lillebælt, hvor det salte vand fra Kattegat møder brakvandet fra Østersøen, er der med de store vanddybder, en hård bund og stærk strøm, skabt unikke livsbetingelser for planter og dyr, som ikke findes så veludviklede andre steder i de indre danske farvande.

På stenrev kan man helt inde fra det lave vand og ud på det mere dybe vand se sønelliken sidde på sten, tang og skaller. Brødkrummesvamp, der mest af alt minder om en badesvamp, findes også helt inde fra kysten til det mere dybe vand.

I Lillebælt lever mange fiskearter, som har behov for gode skjulesteder mellem sten og tangplanter, såsom sortkutling, pighvarre, havkarusse og ulk. Her ses også farverige nøgensnegle og store konksnegle.

Buskhoved er en sjælden fisk, som især er knyttet til stenrev og ler-huler. Fordi denne naturtype findes specielt i Lillebælt er fisken ret almindelig i Lillebælt. Foto: Søren Larsen

Sort kutling, er marsvinenes livret. I Lillebælt findes der ca. 3000 marsvin og ca. 1000 sæler, der alle er ivrige fiskespisere. For at undgå at blive spist er det vigtigt at være god til at gemme sig. Foto: Søren Larsen

Gevirsvamp. Arten findes større her i Lillebælt end noget andet sted i Danmark. Normalt skal svampe bruge en del energi på at pumpe vandet for at få fat i de mikroskopiske alger. I den kraftige strøm i Lillebælt behøver de bare at "åbne munden" og føden kommer nemmere ind. Foto: Søren Larsen

Fugle

Lillebælt er et vigtigt knudepunkt på trækvejene for store mængder af svaner, gæs, ænder, måger og vadefugle. For at beskytte disse vandfugle imod jagt og anden forstyrrelse under deres ophold, er der lavet en række vildtreservater i Lillebæltsområde. Her har fuglene fred til at hvile og søge føde. Andre reservater sikrer fuglene fred i yngletiden.

Der er udpeget følgende trækfuglearter for Natura 2000 område Lillebælt: Sangsvane, toppet skallesluger, bjergand, ederfugl og hvinand. For at undgå en tilbagegang i fx ederfugl, kan vi øge deres fødegrundlag ved fx at lave stenrev til blåmuslinger.

Fjordterne par Foto: Arne Lilhauge

Særlige beskyttelsesområder for fugle i Lillebælt

I kraft af særlige beskyttelsesområder, står en række fuglearter under særlig beskyttelse i Lillebælt.

Det er især en række vandfugle, der nyder beskyttelse i de såkaldte "Ramsarområder", der er beskyttede vådområder. De findes i Gamborg inddæmning og Hejlsminde Nor.

Udover at være Ramsarområde, har Lillebælt flere "lag" af beskyttelse, idet naturparken indgår i Natura 2000-området Lillebælt, der er udpeget som yngleområde for følgende arter: Havterne, Fjordterne, Dværgterne, Klyde, Havørn, Rørhøg, Engsnarre, Brushane, Mosehornugle og Plettet Rørvagtel.

Mange af disse arter er truet af tilgroning, rovdyr og mangel på naturlig vandstand på deres levesteder som strandenge og strandoverdrev. Derfor er afgræsning et vigtigt tiltag på mange arealer i naturparken.

I naturparken er der vildtreservater i Kolding Inderfjord, Gamborg Inddæmning, Hejlsminde Nor og Fredericia Vildtreservat, der er den øverste del af Lillebælt fra Snævringen til Gabet mellem Fredericia og Middelfart.

Højt oppe på Skærbækværket har vandrefalken ynglet i en årrække. Vandrefalk kan styrtdykke med 300 km i timen.

Inden for naturparkens afgrænsning yngler havørnene bl.a. bl.a. ved Solkær Enge. Foto: Poul Urbrandt.

Orkidéer

I Naturpark Lillebælt er der store områder af fredede orkidéer, der er tilknyttet naturparkens værdifulde naturlokaliteter. Ofte kan afgræsning og naturlige vandstandsforhold være med til at sikre disse arter.

Fotos øverst: Orkideerne tyndakset gøgeurt og rederod er kendt fra fx både Stenderup Nørreskov og Stenderup Midtskov. Tyndakset gøgeurt vokser også på kystskrænterne ved Østerstrand og Stenderup Skovene og rederod kendes også i Houens skov og Staurby Skov og Trelde Næs.

Fotos i midten: I Trelde skovene vokser 11 forskellige orkidéer bl.a. skov-gøgeurt, ægbladet fliglæbe og stor gøgeurt. Stor gøgeurt er kun kendt fra få lokaliteter i Danmark..

Fotos i midten: I Binderup Skovene, der strækker sig fra Skamlingsbanken som et grønt bælte syd mod Hejls by, findes orkideerne skovgøgelilje, tynd-akset-gøgeurt og ægbladet fliglæbe.

Fotos nederst: Maj gøgeurt er kendt ved Studsdal Vig, Flægen, Gardersøen og Hejls Nor. Og kødfarvet gøgeurt findes fx ved Hejls Nor, Flægen og ved Gardersøen.

Tyndakset gøgeurt

Rederod

Skov-gøgeurt

Stor gøgeurt

Skovgøgelilje

Ægbladet fliglæbe

Maj gøgeurt

Kødfarvet gøgeurt

Anden sjældne flora

I de værdifulde naturområder inden for naturparken er der flere sjældne arter, som kun er kendt fra få lokaliteter. Det gælder fx smalbladet kællingetand og udspilet star fra strandenge ved Stenderup Hage, samel, der er kendt på strandengene i Gudsø Vig, Hejls Nor og Seljum, eng-troldurten er kendt fra rigkær ved Hejls Nor og Gardersø og lav tidsel udelukkende kendt på overdrev ved Skamlingsbanken og Røjle Klint. På Hyby Fælled vokser desuden en stor bestand af eng-skær, i Jylland kun kendt to steder. Den største trussel over for disse sjældne arter er tilgroning af kysterne eks. med rynket rose.

Ugrenet edderkopurt

Eng-troldurt

Eng-troldurt snylter på de store arter af star og svækker disse, så vegetationen holdes åben til gavn for mere lyskrævende og sjældnere arter som orkideerne.

Padder og krybdyr

I Naturpark Lillebælt er der flere arter af padder, som også er beskyttet af Habitatdirektivets bilag IV. Alle padderne er afhængige af adgang til vandhuller eller lignende vådområder for at kunne yngle. Nogle padder bruger også vandhuller og søer som levested uden for yngletiden, og for nogle arter kan vandhuller også nogle gange fungere som overvintringssteder. Stor vand- salamander og markfirben lever også i området ved Røjle Klint og Hyby Fælled.

Løvfrø i vandhullerne ved Skamlingsbankeområdet, Bøgeskov strand, på Hyby Fælled, Trelde Næs og Hindsgavl findes den lille træklatrende løvfrø. Foto: Kim Olsen

Insekter

I Stenderup Skovene og Trelde Næs finder man bl.a. skov- sommerfuglen kejserkåbe, som er knyttet til skovens lysninger, hvor dens larver lever på viol.

Den blomsterrige vegetation ved Skamlingsbanken er levested for et mylder af varmeelskende insekter. Her findes blandt andet den sjældne blåhatjordbi, hvis larver udelukkende lever af pollen fra planten blåhat, og den endnu mere sjældne blåhat-hvepsebi, som snylter på blåhatjordbien. Blåhatjordbien er også registreret på overdrev ved Skærbæk, Trelde Næs og Snoghøjsgård Parken. Af andre sjældne insekter kan nævnes sekspletet køllesværmer, som bl.a. findes ved Røjle Klint og Skamlingsbanken.

Helt særligt for Trelde Næs skovene er tilstedeværelsen af mange sjældne insekter, såsom pragtsvirreflue, jordhumble svirreflue, rødlig perlemorsommerfugl, hvidbåndet rovflue, lille pupperøver mfl.

Pragtsvirreflue

Pragtsvirrefluen i Trelde Skovene er en indikatorart for gammel skov, idet den er knyttet til dødt ved. Foto: Frank Lauritzen.

Naturværdierne i de kystnære skovområder

En stor andel af Naturpark Lillebælts naturværdier og sjældne arter knytter sig til de gamle, kystnære skove i området. Skovene udgør en betragtelig andel af naturområderne i naturparken og omfatter skove som: Stenderup Skovene, Skovene langs Kolding Fjord, Houens Skov, Hindsgavl Skov, Staurby Skov, Østerskov, Trelde Skov og Kasmose Skov foruden en række andre mindre skovområder, som ligger i mosaik med de mere lysåbne naturtyper.

Områderne med gammel skov rummer mange sjældne arter, som udelukkende findes her, da de er knyttet til specielle nicher: f.eks. skovsumpe med orkideer, lysåbne skovenge med sjældne sommerfugle, store gamle træer med laver og mosser og døde træer med svampe og insekter, som nedbryder ved.

Trelde Næs

Tredeskovene, der er gamle løvskove, hvor gamle ege dominerer, rummer en unik flora og fauna. En stor del af den mest sjældne flora er knyttet til det plastiske ler og kystskrænterne på sydsiden af Trelde Næs ud mod Lillebælt. Skoven huser ekstremt sjældne arter af insekter og svampe, der knytter sig til dødt ved. På grund af de mange gamle træer på Næsset huser skoven også mange forskellige skovfugle. Strategien er forøgelse af den biologiske mangfoldighed ved naturnær skovdrift i de offentlige skove i naturparken.

Naturstyrelsen har i Stenderup Sønderkov udlagt 18,8 ha urørt skov og 9,8 ha som græsningsskov. I Stenderup Nørreskov er udlagt 196 ha som urørt skov. I Kasmose Skov nord for Middelfart er udlagt 5,4 ha som urørt skov og 8,5 ha som græsningsskov.

Spændende strandenge

– Seljum, Stenderup Hage, Gardersø og Flægen

Ved Stenderup Hage findes veludviklede stenstrande med én- og flerårig vegetation, strandenge, strandlaguner og krummedannelser. Seljum er en blanding af strandeng og fersk eng med en rig flora med flere sjældnere arter, som sump-græshoppe og planterne eng-klaseskærm, samel og fladtrykt kogleaks. Da engen for en stor del er omgivet af skov, søger mange af skovens dyr her ud for at græsse/fouragere. Gardersø er et strandengs område med et fint system af gamle loer og krumodder.

Flægen ved Tybrind Vig består af store, delvist afgræssede strandenge med småsøer og er af stor botanisk værdi, her er bl.a. flere arter orkidéer.

De lavvandede vige og nor

– Gudsø Vig, Eltang Vig, Gamborg Nor og Hejls Nor

Gudsø Vig er en lavvandet fjordvig med salte strandenge ud til fjorden og et rigt fugle- og planteliv. Store områder langs vigen ligger hen som tagrørssump med afgræssede områder imellem.

Gamborg Nor er omkranset af store rørskove, hvor bl.a. toppet lappedykker, vandrikse, vibe, dobbeltbekkasin, rørhøg og mange småfugle yngler. I vinterhalvåret ses her store flokke af blishøns og ænder.

Hejls Nor er et unikt naturområde med en mosaik af strandenge, rigkær, enge og overdrev, der danner grundlag for et rigt fugle- og

Hejls Nor

planteliv. Fra april til september svæver rørhøgen over engen og rørskoven, og Danmarks største rovfugl, havørnen, yngler også i området.

Vådområderne Føns Vang og Solkær enge

Føns Vang Sø blev udlagt som vådområde i 2006, da man stoppede med at pumpe vand væk fra området. Føns Vang sø er, efter den har nået et fast vandstands niveau, Fyns næststørste sø.

Solkær Enge er et stykke østjysk vadehav, hvor vandstanden i Lillebælt bestemmer vandstanden i engene. Området på 180 ha består af en 75 ha stor saltvandspræget strandsø omkranset af våde enge. Solkær Enge er resultatet af et naturgenopretningsprojekt, hvor et tidligere afvandet område igen blev oversvømmet, og vi kan i dag opleve fantastisk fugleliv her. Ved søen og i engene yngler mange fugle, og det benyttes også af områdets havørne til jagt og hvil.

Solkær Enge

De kystnære overdrev

– Skamlingsbanken, Grønninghoved, Røjle Klint og Hyby Fælled

Områderne Skamlingsbanken og Grønninghoved rummer store værdifulde, tørre overdrev i mosaik med eng og skov. Den blomsterrige vegetation er levested for et mylder af varmeelskende insekter. Områderne er desuden værdifulde lokaliteter for 'overdrevssvampe'.

Det fredede og internationale naturbeskyttelsesområde Røjle Klint har en særegen geologi, hvor jordbunden består af plastisk ler. De naturlige kystpartier har en fri dynamik uden kystbeskyttelse. Her findes bl.a. kalkholdige og sure overdrev og kilder med

Skamlingsbanken

gode betingelser for sjælden flora. Det rige planteliv skaber levesteder for mange forskellige smådyr.

Hyby Fælled, der længe har været øvelsesterræn, er i dag et naturmæssigt interessant område med stor biodiversitet. Området består både af åbne sletter med damme, hegn og fritstående træer og af krat og skov, foruden kystskrænter mod Lillebælt. På et kalkholdigt overdrev vokser desuden en god bestand af eng-skær, der kun kendes fra to steder i Jylland.

Brandsø

Brandsø midt i Lillebælt er en moræneø, hvor stejle kystskrænter veksler med høje strandvolde. Naturen er meget afvekslende og består af gamle løvskove, levende hegn, strandenge og moser. Brandsø mose, en tidligere aktiv højmosse, forsøges genskabt, så

mosen igen bliver voksested for en række specielle fattigkærsplanter.

Fredninger

Fredninger har i næsten 100 år været et vigtigt redskab til at beskytte naturen, dyre- og plantelivet, landskabet, kulturhistorien og til at sikre offentlighedens adgang. Fredningerne kan være meget forskellige og kan tage flere hensyn på en gang. Fredningerne beskriver, hvad der er tilladt i de fredede områder, og lægger restriktioner på arealanvendelsen.

Rundt om i Naturpark Lillebælt ligger flere større og mindre fredninger af naturværdier, kulturspor og landskab og fredninger, der sikrer adgang til de fredede områder. Der er rejst fredningsforslag for Tredeskovene, som endnu ikke er afklaret.

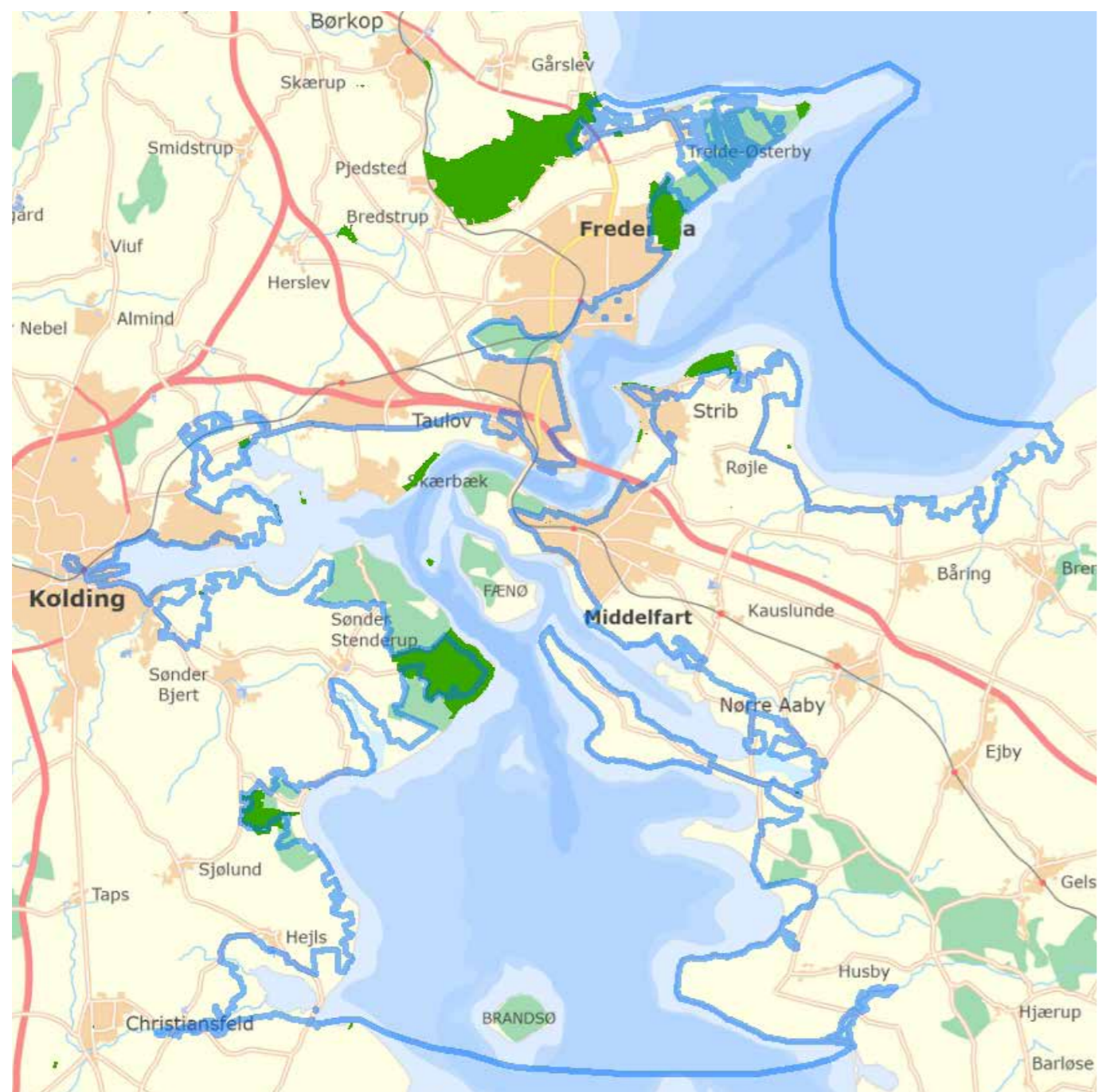

Fig.: Kort med fredede områder i naturparken (markeret med grønt)

Trusler for biodiversiteten

Naturen er under pres. Undersøgelser viser, at biodiversiteten er faldende, mangfoldigheden af liv i jordens naturtyper og levesteder er gået tilbage. Dvs. at arter forsvinder eller i fare for at uddø. Biodiversitetskrisen gælder ikke kun på land, men også i vandet. Lillebælt er præget af en ubalance i sammensætningen af fiskearter med for få rovfisk og deraf følgende for mange byttedyr (fx krabber).

Lillebælt ude af balance

På den ene side er Lillebælt biologisk enestående produktivt, og har en høj biodiversitet og er dermed hjemsted for en af verdens tætteste bestande af marsvin. På den anden side har Lillebælt i mange år lidt kraftigt under omfattende iltsvind.

Problemet er generelt i de indre danske farvande, og problemet i havene især knyttet til det, der sker på land, især næringsstofudledning og mere generelt på klimaforandringer, som fx varmere hav. Desuden er mange levesteder i havet forsvundet, fx er sten fisket op og ålegræs-enge er forsvundet, og overfiskeri har påvirket fiskebestandene.

Naturpark Lillebælt har i april 2020 påbegyndt projektet Bælt i Balance for at vende denne udvikling. Med "Bælt i Balance" vil Naturpark Lillebælt formidle, forske og forbedre hav- og kystmiljøet ved Lillebælt til glæde for borgere, besøgende og foreninger. Det er et femårigt projekt drevet af tre kommuner i samarbejde med forskningsinstitutioner og mange frivillige og med støtte fra to fonde. I februar 2022 er opsat 56 Biohuts i naturparken og forskningsprojekter er igangsat. Projektet fortsætter frem til 2025.

Biohuts sættes op i havneområder i naturparken.

Indsatsområder og konkrete projekter inden for natur

Her vil vi beskrive indsatsområder og konkrete projekter i naturparkens kystnære- og marine områder.

Oversigten er ikke udtømmende, idet der kan komme flere projekter til, efterhånden som mulighederne opstår. Disse vil fremgå af vores årlige projektstatus til Friluftsrådet.

De omtalte projekter giver effekt på en eller flere af vores langsigtede mål for natur (N1-N5), og tilgodeser også i nogle tilfælde flere langsigtede mål for kulturarv, friluftsliv, formidling osv. Mange naturprojekter giver gode muligheder for samarbejde med lokale foreninger eller frivillige om fx formidling.

Marine indsatser

PROJEKT: LIFE kystfugle

Vi vil sammen med andre kommuner, Kystdirektoratet og Fugleværnsfonden søge om EU LIFE-midler til at forbedre levestederne for en række kystfugle, som er udpeget i Natura 2000-området Lillebælt. Fx vil nye stenrev være grobund for muslinger, som er fødegrundlag for ederfugle. Forbedring af tilstanden på strandengene vil forbedre forholdene for en række kystfugle som klyde og terner. Projektet vil ud over natur også lave nye formidlingstiltag som fugleskjul og information via skilte, foldere og web. De mange delprojekter vil sikre mangfoldigheden i fuglearter (mål: N1 og N2), men også tiltag som stenrev vil øge havets biologiske mangfoldighed (N.4)

Mål: Et stenrev i Kolding Kommune, et stenrev i Middelfart Kommune, 15 ha ny kystnær natur med kompensation og frivillige aftaler med lodsejere om afgræsning. Yngleøer i Føns Vang Sø og evt. flere steder.
År: 2025.
Ansvarlig: Middelfart Kommune

PROJEKT: Liv i Lillebælt

11-13 kommuner rundt om Lillebælt er gået sammen om at søge midler til flere marine naturprojekter, som stenrev, ålegræs, biohuts, muslingerev m.m. Der søges midler hos VELUX FONDEN, og der kan blive suppleret med flere fra andre. Der skal ansættes en fælles projektleder, som kan samle og koordinere mellem kommunerne. De tre kommuner i Naturpark Lillebælt deltager og arbejder for flere marine forbedringer i naturparken.

Mål: Marine naturgenopretningsprojekter
År: 2027
Ansvarlig: Middelfart, Fredericia og Kolding kommuner.

Indsats: Erfaringsgruppe vedr. udledningstilladelser til Lillebælt

En nystartet gruppe (2022) med deltagere fra Haderslev, Kolding, Aabenraa, Sønderborg, Vejle og Fredericia mødes for at udveksle erfaringer med hensyn til myndighedsbehandling af tilladelser til direkte udledning til Lillebælt. Det er besluttet, at der afholdes et fysisk møde samt tre online møder om året.

Derudover kan gruppen arbejde med fælles problematikker f.eks. fælles dialog med Miljøstyrelsen om særlige problematikker eller mulighed for deling af data, der vedrører Lillebælt.

Mål: Fælles fokus på Lillebælt ved erfaringsudveksling, deling af data og fælles dialog med Miljøstyrelsen.
År: 2023-2027
Ansvarlig: Går på skift mellem kommunerne

INDSATS: Stenrev, ålegræs og stenbanker m.m.

Hver kommune i naturparken vil arbejde med kommunale projekter for et bedre havmiljø:

- Stenrev ved Løverodde, ålegræs i Kolding Fjord og ved Middelfart.
- Stenrev ved Gl. Åbo.
- Kolding Stenbank. Der er etableret en stenbank Kolding Havn, som skal levere sten både til projekter på land, hav og vandløb. Sten leveres fra private lodsejere og erhverv fx fra Baltic Pipeprojektet. Tilsvarende er der etableret indsamling af sten på Middelfart og Fredericias genbrugspladser.
- Stenrev i Fredericia

Mål: Flere marine tiltag for et bedre havmiljø
År: 2023-2027
Ansvarlig: Kolding, Middelfart og Fredericia Kommune

PROJEKT: Bælt i Balance

Projektet omfatter flere spor: forbedringer, forskning og friluftsliv/formidling

- Forbedringer: Styrke naturparkens biologiske mangfoldighed med konkrete tiltag i havet. Forbedre forholdene for særligt sårbare dyrearter – marsvin, torsk og havørred
- Forskning: Opnå ny viden og forskning i effekten af tiltag og formidling af den nytilkomne viden til borgere og forvaltning, så vi bedre kan forbedre de marine naturtyper og styrke den biologiske mangfoldighed i havet
- Friluftsliv/Formidling: Kystnær rekreativ infrastruktur, formidling til børn og unge, formidling af kulturarv og flydende formidlingsplatform.
- Indsatsen for forbedringer i biodiversiteten omfatter 2 nye stenrev: et smoltrev ved Varbjerg Havn med ca. 4.200 m³ sten fordelt på ca. 0,5 ha og et torskerev i Tybrind Vig med ca. 4.000 m³ sten fordelt på ca. 1 ha. 56 Biohuts er allerede opsat. Derudover arbejder vi med opfiskning af krabber, frivillige fredninger og mindre støj i havet. Anlæggene følges af forskere for at undersøge effekten. Projektet gennemføres i samarbejde med de lokale fiskere og foreninger.

- Mål:**
- Mærkede torsk opholder sig mindst 90 % af tiden inden for fiskereservatets grænser.
  - 50 % flere marsvin i reservaterne og omkring stenrene – målt med akustiske lyttestationer og mærkede marsvin.
  - Smolt fra vandløbet bliver længere tid ved kysten nær åmundingen.
  - Fordobling af forekomsten af fiskeynglen i områderne med Biohuts.

År: 2025
Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

Kystnære indsætter

PROJEKT: Græsningsprojekt ved Oddersted

Område omkring Gudsø Bæk ved Oddersted er stærkt forsumpet, hvilket gør afgræsning af strandeng og ferske enge besværlig. Oprensning af en grøft skal sørge for, at området bliver bedre tilgængelig for græssende dyr.

Mål: Genetablere afgræsning af strandeng og ferske enge ved Gudsø Bæk.
År: 2023
Ansvarlig: Fredericia Kommune

PROJEKT: Ny natur ved Eltang Vig

Ved Eltang Vig ligger store, lavtliggende områder, der i dag drives som landbrug. Området er kommunalt ejet. Forpagtningen af lavbundsarealerne opsiges, og der igangsættes afgræsning med henblik på at få genskabt området som natur.

Mål: Afventer
Projektejer: Kolding Kommune

PROJEKT: Skabe sammenhængende dynamik i strandengen ved Stenderup Hage

Den eksisterende adgangsvej langs kysten til Stenderuphagelejen flyttes bag om strandengsområde. Derved kan der skabes forbindelse mellem strandengen nærmest Lillebælt og strandengen bag ved den eksisterende adgangsvej. Græsningen igangsættes og den naturlig hydrologi genetableres.

Øvrige indsætter

- Erfaringsudveksling med bekæmpelse af rynket rose ved afgræsning med geder. Kolding Kommune har erfaringer ved Solkær Enge. Fælles indsats
- Afgræsning af strandenge. Fokus på salte enge, forbedring af kystnære lokaliteter – klimatilpasning kan tænkes ind her, strandenge fremtidssikres.

Mål: Vejen er flyttet og der er skabt sammenhængende græsning
År: 2023
Ansvarlig: Kolding Kommune

PROJEKT: Vådområdeprojekt Hejls Bæk

Et vådområdeprojekt ved Hejls Bæk, som skal reducere kvælstofudvaskning til Lillebælt (N4) og øge den biologiske mangfoldighed på land (N1).

Mål: 30 ha stort nyt vådområde
År: 2024
Ansvarlig: Kolding Kommune

Indsats: Biodiversitetspleje af kommunens naturarealer

Fredericia Kommune har sat ekstra fokus på at forbedre naturværdien af kommunalt ejede naturområder. I den forbindelse er alle forpagtningskontrakter med dyreholdere underkastet nye retningslinjer, der tilgodeser biodiversiteten mest muligt. Det er fx med helårsgræsning. Fremadrettet følger vi udviklingen og justerer naturplejen jf. de nye kontrakter.

Mål: Øge biodiversiteten på kommunale naturarealer
År: 2023-2027
Ansvarlig: Fredericia Kommune

PROJEKT: Fælles fynsk LIFE-projekt (arbejdstitel: Ring LIFE)

Beskrivelse: Forbedring af strandengshabitater, flere levesteder for strandtudse og kyst-/engfugle 67 % finansieres af EU's LIFE-ordning.

Mål: Forbedringer på ca. 100 ha strandenge, levedygtige bestande af strandtudse
År: Ansøges i 2022 – gennemføres 2023-2030
Ansvarlig: Middelfart Kommune

PROJEKT: Føns Vang Sø, Biodiversitet og formidling

Forbedring af biodiversitet og oplevelser i og omkring Føns Vang Sø, 3,3 mio. kr., der skal søges hos puljer og fonde. 3,3 mio. kr. skal søges hos puljer og fonde.

Forbedring af biodiversitet og oplevelser i og omkring Føns Vang Sø.

Mål: Mere biodiversitet ved Føns Vang Sø
År: 2022 og frem
Ansvarlig: Lokaludvalget for Føns og Omegn.

PROJEKT: Virksomheder understøtter naturen

Fredericia indgår samarbejder med virksomheder om at ekstensivere driften af deres udendørs arealer og skabe flere levesteder for vilde arter på virksomheders udearealer. Alternativt kan der indgås aftaler om natursponsorater.

Mål: Øge biodiversiteten på kommunale naturarealer
År: 2023-2027
Ansvarlig: Fredericia Kommune

Se kort med alle marine indsætter i perioden 2021-2027 under bilag.

Andre indsatser

INDSAT: Indsatser for særlige arter

- Plante ålegræs (kortlægning, inddrage frivillige i plantning).
- Indsats for ål: Ålen er en art, som tidligere og stadig binder kommunerne sammen. Lidt over

1.200.000 ål udsættes årligt i Danmark i søer, vandløb og marint. En del af disse udsættes i naturparken, bl.a. i vandløb i Kolding Kommune. Vi vil fx opsætte marine kadaverpladser, der er fastspændte indelukkede bure med en bestemt maskestørrelse. Kadaverburene er tænkt som foderpladser for ålene. Ved at filme foderpladserne med et webcamera sætter vi fokus på ålen og dens liv. Vi vil derudover inddrage frivillige i forhold til udsætning af åleyngel.

- Indsats for padder og andre vandlevende dyr. Vi undersøger behovet for forbedringer eller nyetablering af ynglesteder for padder, tudser mv. Vores indsatser for at etablere/genoprette selvproducerende bestande af løvfrøer flere steder i Fredericia Kommune har været en stor succes. Der kan blive behov for oprensning / etablering af yderligere vandhuller for at understøtte bestandene af løvfrøer og andre paddearter. Paddeskrab for mulige bestande af strandtudse kan komme på tale.

- Indsats for digesvaler. Kortlægning af bestandene og plan for indsats skal udarbejdes.

Mål: Flere særlige arter
År: 2023 - 2027
Ansvar: Kolding, Fredericia og Middelfart Kommune

PROJEKT: Græsning i Staurby Skov

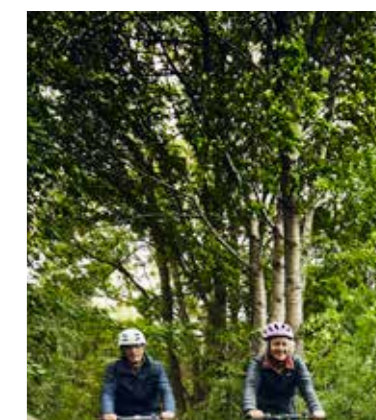
Udvidelse af eksisterende græsning.

Mål: Fra ca 2 hektar til 6-8 hektar, inklusiv den næringsfattige sydvendte skrånning og dele af "sommerfugleengen" mod nord
År: 2022
Ansvar: Middelfart Kommune

PROJEKT: Nedre Pave Bæk

Udvidelse af eksisterende græsning

Mål: 12 hektar ekstensivt drevet landbrugsjord, drænet med pumpe omdannes til sø/mose/eng. Grøft tilkastes og vandløb genslynges. Reducerer udledning af kvælstof til Båring Vig/Lillebælt med 1,5 tons/år
År: Realiseringsansøgning indsendt marts 2022. Realiseringsår pt ukendt
Ansvar: Middelfart Kommune

Landsoldaten i Fredericia. Foto: Visit Fredericia

Skærbæk Strand

Vores langsigtede mål

Vi vil fortsat bevare og formidle om den kystnære kulturhistorie og fysiske kulturarv i Naturpark Lillebælt. I forrige planperiode har vi udviklet fire kulturhistoriske spor. I planperioden 2023-2027 arbejder vi videre med følgende langsigtede mål:

- K1.** Udbrede kendskabet til og formidlingen af Lillebælts enestående kystnære og maritime kulturarv
- K2.** Forbedre adgangen til og synligheden af Lillebælts enestående kystnære og maritime kulturarv
- K3.** Fokuserer på tre kulturhistoriske områder/ hovedfortællinger:

- Fortællingen om den maritime kystkultur om udnyttelsen af Lillebælts ressourcer i form af fiskeri og fangst fra forhistorien til i dag – herunder marsvinefangsterne og åleeventyr.
- Fortællingen om Lillebælt i krig – om Lillebæltområdets borge fra middelalderen, 1600-tallets krige mod Sverige, 1800-tallets slesvigske krige, 2. Verdenskrig og Lillebælts strategiske rolle mellem Jylland og Fyn.
- Fortællingen om tro, ritualer og magt i oldtiden i Lillebælt – om fortidsminder langs Lillebælts kyst – fra monumentale begravelser af fortidens magtelite over kystnære bopladser.

Kulturarven i Naturpark Lillebælt

Vand har til alle tider forbundet mennesker, hvorimod land, traditionelt set, har adskilt mennesker. I dette afsnit beskriver vi kulturarven i vores maritime naturpark.

Danmark er, og har altid været, en søfartsnation qua sine transportveje over vand. Lillebæltområdet historie viser, at Lillebælt ikke har adskilt Fyn og Jylland, men derimod bundet dem sammen.

Lillebælts kystområde er et kulturlandskab, hvor forhistoriens og nutidens bønder, stormænd, embedsmænd, politikere, konger og krige har påvirket naturen og sat sig fysiske spor i landskabet. De fysiske spor vil blive beskrevet i generelle træk senere.

Koldinghus

Hindsgavl Borgbanke

De fysiske spor er af svingende karakter. Det er naturparkens formodning, at de fleste synlige, men endnu ikke registrerede fortidsminder ligger i områder, som er naturbeskyttede, og at der er flere relevante synlige levn fra nyere tid, der ikke er registrerede, men som bør beskyttes. En registrering af disse kunne være ønskeligt, da registreringen kan være altafgørende for at kunne beskytte og formidle det.

Det er essentielt for naturparken at få de mange historier om Lillebælt fra forhistorien til i dag samlet, så Lillebælt og de kystnære områders særprægede og egnesspecifikke kulturhistorie bliver synlige, kendte og formidlet i en bedre sammenhæng. Det er vigtigt at vise, at kulturhistorien både har præget, men også er præget af områdets naturmæssige og topografiske forhold.

Oldtid

Lillebælt, og det tilhørende kystlandskab, er arkæologisk set et vigtigt område og indeholder på begge sider af bæltet mange fortidsminder og tegn på menneskelig aktivitet. En væsentlig grund til, at folk bosatte sig her i oldtiden, var muligheden for at udnytte havets ressourcer. En del af de ældste stenalderboplads er findes i dag under vandet på grund af den store havstigning for ca. 6000 år siden. Vi har kendskab til flere store boplads med enestående stenaldersfund på begge sider af bæltet.

Efter havstigningen var området stadig ressourcerigt, hvilket tydeligt ses på de talrige fortidsminder og fund, som spænder over alt fra flintredskaber fra stenalderen over gravhøje fra bronzealderen, skaldynger fra stenalder og jernalderboplads fra hele

Husvold, Stenderup Sønderskov

Langdysse, Stenderup Midtskov

forhistorien og til fiskerlejer fra middelalderen – og det er kun et ganske lille udsnit af de mange fund.

Arkæologiske fund fra flere perioder på Vestfyn viser karakteristiske træk, der peger mere mod en tilknytning til Jylland end Østfyn. Det gælder bl.a. byggeskikken i den yngre bondestenalder og ældre jernalder.

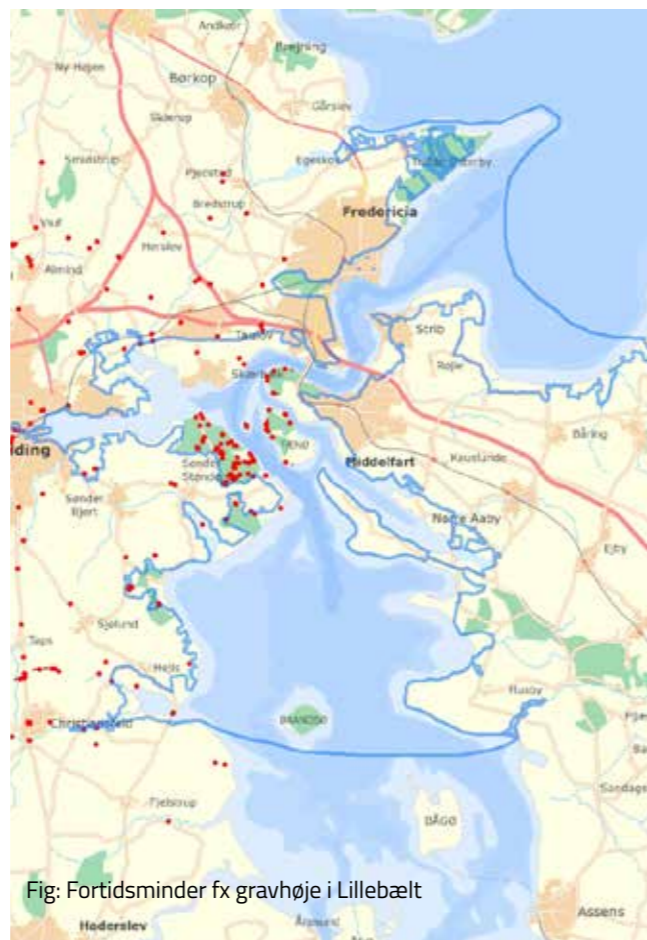

Fig: Fortidsminder fx gravhøje i Lillebælt

Høneborg ved Hagenør. Foto: Ole Klottrup

Nyere tid

Lillebælt har været en vigtig færdselsåre gennem hele Danmarks historie. Det faktum, at Lillebælt er en snæver tragt med adgang til og fra Østersøen, har helt tilbage til forhistorien givet anledning til magtdemonstrationer og kontrol over området.

Fysiske spor efter krig og magt ses bl.a. i de middelalderlige borganlæg, renæssancefæstningsbyen Fredericia, befæstede stillinger/kystbatterier fra svenskekrigene i 1600-tallet, englandskrigene i 1800-tallet, 1. og 2. Slesvigske Krig i 1800-tallet og endelig fra 2. Verdenskrig.

Lillebælt kan betegnes som en kulturhistorisk landevej gennem historien med sin funktion som bl.a. transport- og handelsvej og knudepunkt for jernbanefærgeruten mellem Fredericia og Strø og dermed en sammenbinding af landet i både fredstid og under krig.

Hovedfortællingerne: "Den maritime kystkultur i Lillebælt", "Krig i Lillebælt" og "Tro, ritualer og magt i oldtiden i Lillebælt".

Hovedfortællingerne rummer hver især rigtig mange historier. Lillebælts maritime kystkultur er ud over GI. Havn i Middelfart og de større industrihavne, også en perlerække af små gamle, idylliske fiskermiljøer, fiskerlejer og fiskerhuse på begge sider af bæltet. Det er også fortællingen om perioder i historien med store fangster af sild, ål og marsvinejagt, som har været særlig stor i Middelfartområdet og ved Skærbæk.

Krig i Lillebælt er ud over Treårskrigen også fortællingen om svenskekrige og svenskernes hærgen i Lillebæltsområdet i 1600-tallets midte. Det er også fortællingen om den 2. Slesvigske Krig i 1864, og om sporene efter tyskernes invasion under 2. Verdenskrig. Endelig er krig, magt og kontrol over Lillebælt manifesteret i de middelalderlige borgbanke, som ved eksem-

Marsvin på land

pelvis Høneborg i Fredericia Kommune og Hindsgavl Borgbanke i Middelfart Kommune.

Oldtidens tro og magtmanifestationer er stadig meget synlige i landskabet. Mange gravhøje står endnu langs kystens højderygge og viser sig frem over store afstande. Mange usynlige spor, såsom arkæologiske udgravninger af kystboplads fra forhistorien, vidner om, at stedet var særdeles attraktivt i forhold til bæltets ressourcer.

Lillebælts strategiske betydning i jernalderen er senest påvist ved en arkæologisk udgravning i Erritsø i Fredericia Kommune, som højt hævet over Lillebælt, og med stort udsyn over bæltet, viser en stærkt befæstet bosættelse, der sandsynligvis skal tolkes som en kontrolpost over Lillebælt og samtidig indikerer tilstedeværelse af Marsvin på land

Ved Gudsø Vig er der pælespæringer fra Vikingetiden, og her har de trukket skibe til Vejle Fjord og til Apotekerengen. Større skovområder, eksempelvis Midtskov ved Stenderup i Kolding Kommune, rummer mange oldtidsbegravelser fra forskellige perioder, jernalderbebyggelser og middelalderlige agersystemer, voldsteder m.v.

Der findes imidlertid andre lige så vigtige emner, som kan komme i et formidlingsmæssigt fokus på et senere tidspunkt. Det drejer sig bl.a. om Lillebæltsområdets historie og udvikling inden for emnerne ferie, turisme og sundhed. Endvidere Lillebælts historiske rolle som knudepunkt for færgefart og skibsfart (handelsmæssigt og militært m.v.) og råstofudvindingens historie, udvinding af skriversand og oprettelsen af teglværker til muslingekogier, fiskefabrikker og trankogier. En del af denne fortælling er erhvervshavnens lange historie og skatkieste af kulturværdier, der i sig selv udgør et kulturhistorisk vidnesbyrd om havnedriften med lastning og lodsning. En fortælling, der i fare for at forsvinde i takt med udviklingen af havnene til boligformål.

Samarbejder i Naturpark Lillebælt

Selve arbejdet med at indarbejde kulturarven i Naturpark Lillebælt er en større proces, som involverer flere kulturhistoriske institutioner. Der er tale om en større udviklingsproces og koordineringsopgave med at få de kulturhistoriske institutioner til at arbejde sammen.

I Naturpark Lillebælt vil vi fortsat have fokus på samarbejdet mellem de kulturhistoriske institutioner i kommunerne og de lokale, regionale og nationale kulturhistoriske institutioner, der varetager opgaver for de kommunale institutioner.

De kulturhistoriske institutioner vil bl.a. arbejde med "grænseløse" formidlingsprojekter, som går på tværs af kommuneskel, hvilket både udvikler og udfordrer samarbejdet.

Samarbejde med lokale foreninger, laug m.v.

Der er også tale om en større udviklingsproces i forhold til koordinering og inddragelse af naturparkens relevante foreninger, laug m.v. og at få formidlingstiltag forankret her. Der eksisterer allerede gode kontakter til foreninger m.v., men langt flere skal bringes i spil. Eksempler på væsentlige kontakter er lokalhistoriske foreninger med eksplicit lokal viden, eks. om ålefiskeri, dykkerklubber med henblik på fortællinger om de undersøiske bopladser fra oldtiden og vrage af alle typer. Kajakklubber kan udvide kendskabet til den kystnære kulturhistorie fra vandsiden, som giver en anderledes formidlingsoplevelse og fortælling. De militærhistoriske foreninger er velegnede samarbejdspartnere til at formidle viden om specifikke hændelser fra forskellige militære slag m.v. i nærområderne.

Status

I forrige planperiode udviklede naturparken fire historiske ruter, der er gjort tilgængelige på naturparkens web-kort:

- Fortællingen om Lillebælt i krig - en bilrute gennem alle tre kommuner, forbi rester af skanser og andre forsvarsanlæg, forbi grænsestene, slotte, borgrester, og andet, der vidner om Lillebæltets betydning fra svenskekrigene til 2. Verdenskrig
- Fortællingen om Lillebælt i krig - en gåroute på Fredericia Vold med fortællingen om bastioner, kastel og dens betydning som forsvarsværk gennem krigshistorien
- Fortællingen om den maritime kystkultur - marsvinejægerne i Middelfart en gå/cykelrute med nedslagspunkter centrale steder i byen, der har haft betydning for marsvinejagten.
- Fortællingen om tro, ritualer og magt - en gå/cykelrute forbi fortidsminder i Stenderupskovene, Kolding
- Derudover er der blevet arbejdet på at udvikle på en bilrute om de arkæologiske fund i Erritsø og Gudsø Vig som en del af fortællingen om tro, ritualer og magt.

Konkrete indsatser og projekter inden for kulturarv

Vi beskriver nu de konkrete indsatser, vi forventer at sætte i gang inden for den kommende planperiode. De konkrete indsatser er valgt ud fra vores langsigtede mål og den kulturarv, som er beskrevet ovenfor. Oversigten er ikke udtømmende, idet der kan komme flere projekter til, efterhånden som mulighederne opstår. Disse vil fremgå af vores årlige projektstatus til Friluftsrådet.

PROJEKT: Fredericia Vold

Ny helhedsplan for Fredericia Vold som fæstningsværk og bypark. Heri indgår også friluftsliv og formidling af kultur og natur (K1 og K2).

Mål: Fremme historien om Fredericia Vold som et renaissancefæstningsanlæg og scene for en stor militærhistorie og skabe en moderne bypark, der er en integreret del af fæstningsbyen (K2 og K3).

År: Gennemført 2024

Ansvarlig: Fredericia Kommune

PROJEKT: Synliggørelse af Lillebælt som bosted og transportvej

I samarbejde med Langeland Museum vil vi producere undervandsfilm af oversvømmede stenalderbopladser, vrage, pælespæringer m.m. i Lillebælt. Filmene skal kobles til tidligere fund og udstillede genstande og samlet give fortællingen om Lillebælt som bosted og transportvej. Projektet er en del af Bælt i Balance projektet

Mål: Fortællingen om Lillebælt som bosted og transport er udarbejdet og synliggjort

År: 2024

Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

PROJEKT: Audiowalk Skærbæk

Formålet er at øge kendskabet til Skærbæks historie og unikke natur for et større publikum. Samtidig ønskes aktivering af både voksne og børn, gennem en kombination af fortælling og muligheden for at bevæge sig i samme område.

Mål: Der skal udarbejdes en række speakede audioture med forskellige temaer: 1) Skærbæks udvikling fra Stenalder til nu. 2) Byens udvikling igennem handelslivet. 3) Historie og natur.

År: 2025

Ansvarlig: Frivillige ved Skærbæk

INDSATS: Lillebæltets Åle-eventyr

Tidligere tiders åleeventyr i Lillebælt med Kolding som centrum rummer fortællingen om lokale fiskemiljøer, ålekvaser, ålegårde og åleeksport. Projektet er en del af Bælt i Balance projektet

Mål: En historisk rute er udviklet og synliggjort

År: 2024

Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

INDSATS: Bælt i balance - Synliggørelse af Lillebæltets historiske spor

Vi vil styrke samarbejdet mellem naturparkens kulturhistoriske institutioner. Vi vil fortsat udvikle samarbejdet omkring borgerinddragelse (naturparkens brugere) og lokale foreninger, laug m.v., Der vil fortsat blive udviklet på hovedfortællingerne: Den maritime kystkultur i Lillebælt, Krig i Lillebælt herunder historien om Fredericia Vold, og Tro, ritualer og magt i oldtiden i Lillebælt (K3).

Vi vil med udgangspunkt i de udviklede historiske spor gennemføre konkrete formidlingstiltag, så ruterne bliver kendte.

Mål: Flere besøgende på de historiske ruter. Indikatoren er 5000 visninger af ruterne på Viden om Lillebælt digitalplatformen i 2025

År: 2025

Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

INDSATS: Formidling af den maritime kystkultur

Vi vil formidle den maritime kystkultur. Vi vil øge fokus på det menneskelige liv på vandet, herunder formidle, hvilken betydning bæltet som forbindelse har haft historisk set. Vi vil fx udvikle en udstilling med formidling af den maritime kystkultur. Udstillingen kan samle viden og artefakter fra de enkelte museer, og fra lokalhistoriske samlinger såsom fra Lillebæltværftet og Skærbæk Havn. Udstillingen skal i første omgang fungere som en vandrestilling, og senere som en mulig fast udstilling i det flydende museum.

Mål: Etablering af udstilling eller lign.

År: 2023-2027

Ansvarlig: Museerne ved Lillebælt

I 2021 indkøbte Naturpark Lillebælt gennemsigtlige kajaker, som bruges til oplevelser og formidling.

Vores langsigtede mål

Friluftslivet til vands og til lands styrkes, gøres tilgængeligt, synligt og motiverer flere lokale og turister til at dyrke sunde friluftslivsaktiviteter og få nye oplevelser.

Vi vil:

- **FR1:** Udvikle flere og bedre friluftsoplevelser
- **FR2:** Øge glæden ved at være i naturen
- **FR3:** Fortsat udvikle den rekreative infrastruktur
- **FR4:** Sikre tilgængelighed for alle til bedre adgang til natur og vand
- **FR5:** Bidrage til at styrke sundheden for alle brugere
- **FR6:** Formidle eksisterende og nye muligheder for friluftsliv

Aktuel status for friluftsliv

I Naturpark Lillebælt er der allerede masser af friluftsoplevelser for både børn og voksne hele året rundt. Området har potentiale for endnu mere friluftsliv og flere friluftsoplevelser. Med naturparkplanen samler vi trådene for de individuelle indsatser i de tre kommuner og sætter fokus på, hvordan vi kan skabe bedre rammer for friluftsliv og – oplevelser.

Den overordnede ramme for udviklingen vil være en balance mellem benyttelse og beskyttelse! Vi vil også have fokus på at tænke områdernes muligheder og styrker sammen, så der både bliver skabt flere og mere forskellige friluftsoplevelser.

Naturparken rummer et unikt hav- og fjordområde og flere kyst- og landområder, som strækker sig fra Trelde Næs til Hejlsminde. Unikt for Lillebælt er, at uanset hvor man står langs kysten, kan man opleve både åbne "havvider" og modstående kystområder på den anden side af bæltet.

Det unikke er, at et relativt begrænset område byder på rigtig mange og forskelligartede aktiviteter i relation til de åbne vandflader, den lange kyststrækning og naturen, der er knyttet til. Derudover ligger området bynært med korte afstande til Fredericia, Kolding og Middelfart.

Hejlsminde

Friluftslivet i dag – vores hotspots

Naturparken bliver i dag brugt til en mangfoldighed af friluftsk aktiviteter både på land og til vands. Vi beskriver nu kort de hotspot-områder, som primært vil være i fokus i den kommende plan periode. Hotspot-områderne rummer som nævnt både natur, kulturarv og oplevelser, og er de områder vi gerne vil fortælle om, og hvor vi gerne ser flere besøgende og mere udvikling.

Hejlsminde og Hejls Nor

Hejlsminde er en lille hyggelig ferie- og havneby, som ligger ud til Lillebælt ca. 15 km syd for Kolding. Hejlsminde ligger i et naturskønt område nær skov, strand, seværdigheder og naturattraktioner. Byen har en aktiv lystbådehavn og børnevenlig badestrand med bl.a. beachvolleybaner. Et lokalt engagement sikrer, at der er et væld af aktiviteter på vandet. F.eks. ugentlige kapsejladser, under-visning i sejllads og windsurfing, en årlig regatta med sejlbåde og windsurfing, kajak- og rofælles-skab og vinterbadning.

Borgere i Hejlsminde, Kolding Byråd, Kolding Turistforening og de handelsdrivende drømmer om, at området ved stranden fortsat bliver udviklet for at skabe grobund for flere autentiske besøgsoplevelser og rekreative muligheder.

Der er lavet en natursti rundt om Hejls Nor. Ruten er 12 km lang, og den ligger i varieret terræn og er en blanding af trampesti, sti og asfaltvej. Det er muligt at cykle, men på en ca. 1,3 km strækning fra Åkærvej til Skovhusevej er cykling vanskelig. Ca. 400 meter af strækningen er med boardwalk, hvor det af sikkerhedsmæssige grunde kun er tilladt at gå. Der er lavet et fugletårn i forbindelse med stiforløbet, hvorfra du kan være heldig at spotte havørnen, som er kendt i området.

Skamlingsbanken

Med en højde på 113 meter over havet er Skamlingsbanken Sønderjyllands højeste punkt. Det er samtidig et af landets store nationale og folkelige samlings- og mindesteder.

Skamlingsbanken byder på en meget smuk natur og en enestående udsigt over hele egnen mellem Kolding og Christiansfeld.

Skamlingsbanken Café- og Besøgscenter

Der er frit udsyn over Lillebælt til Fyn, og mod vest kan man lade blikket glide langt ind i Sønderjylland mod den jyske højderyg. Området er centrum for vandre- og cykelruter i et kuperet terræn med en sjælden natur.

Der har været store kræfter på spil på Skamlingsbanken, og det nye besøgscenter indfanger og for-midler netop kræfterne og Skamlingsbankens historie. Udstillingen leder den besøgende gennem fortællingen om de store kræfter, der gennem tiden har formet Skamlingsbanken til et unikt sted fra isens til ordets kræfter.

Besøgscenteret, som drives af Museum Kolding, indeholder ud over udstillingen også café og toiletter.

Skibelund Strand

Stenderup

Skibelund og Solkær Enge

Skibelund og Solkær Enge er stedet, hvor himmel og hav mødes. Den tidligere strandgård Skibelund blev opkøbt af staten i 1969, er i dag ejet af Naturstyrelsen, og rummer en kommunal drevet natur-skole. Naturskolen ligger med Solkær Enge i baglandet, der er resultatet af et naturgenopretningsprojekt. Området er i dag et unikt sted for flere kyst- og vadefugle

Den unikke kystnære beliggenhed gør stedet til et paradis for friluftsk aktiviteter, der handler om hav, kyst, istid, sten og geologi, våde enge, fugle, fiskeri, kulturhistorie, havmiljøformidling og friluftsliv i bred forstand. Arealerne ved Skibelund har en lang tradition som udfugtsmål for sommer- og badegæster. Badeforholdene er gode - især for småbørn, da der er meget lavvandet.

Kajakruten langs Jyllands østkyst går lige forbi Skibelund, som vi derfor med fordel kan udvikle som støttepunkt for den nationale kajakrute. Tilsvarende løber den nationale cykelrute 5, "Østkyst-ruten", lige forbi området.

Stenderup Skovene og Løverodde

Stenderup-halvøen syd for Kolding er mod Lillebælt afgrænset af statsskovene Nørreskov, Midtskov og Sønderkov (i alt 845 hektar). I Stenderup Skovene kan gangbesværede og kørestolsbrugere uden besvær færdes på de brede skovveje. Desuden er der ved Løverodde badebro, anløbsbro, parkeringsplads, cafeteria og toiletter. Ved Løverodde kan man nyde kaffen og skovlegepladsen med udsigt over Lillebælt.

Naturstyrelsen har udgivet en folder om Stenderup Skovene. I pjecen er der en beskrivelse af tre vandreture på fire-fem kilo-

Houens Odde, Giwelhytterne

meter. Folderen har et detaljeret kort over skovene, og ligger på Naturstyrelsens hjemmeside.

Rebæk Strand

Stranden er en bynær badestrand, der ligger på sydsiden af Kolding inderfjord. Stranden er børnevenlig med fint sand og en lavvandet kyst med sand- og stenbund. Ved stranden findes badebro og toilet samt et større græsareal til picnic. P-plads og primitiv teltplads ligger lidt tilbagetrukket fra stranden. Fra Rebæk Strand er det muligt at følge cykelruten Vandvejen mod Stenderuphalvøen.

Marina Syd

Lystbådehavnen, Marina Syd ligger tæt på centrum ca. 15-20 min gang enten langs åen fra Marina Syd eller langs havnen fra nord-siden. Ved marinaen kan man se havnebygninger, som er lavet af de tidligere eksportstalde. I 1983 flyttede man nænsomt stalde til havneområdet, og de gamle gule træhuse giver indtryk af et hyggeligt miljø. Lystbådehavnen har mange faciliteter; P-plads, toiletter, butik, grillpladser, restaurant, opholdsarealer og legeplads med aktiviteter til de mindste.

Houens Odde

Houens Odde ligger som en tange mellem Gudsø Vig og Eltang Vig, nordøst for Kolding. Houens Odde har været ejet af KFUM-Spejderne siden 1948. Her er der mulighed for at gå på de skov-

Hindsgavl Dyrehave

Bålmad

Naturcenter Hindsgavl

klædte, stejle skrænter gennem Hovens Skov og ud på spidsen, Houens Odde, hvorfra der er en vidunderlig udsigt over Kolding Fjord. Der mulighed for nogle dejlige gåture ad tre afmærkede ruter af forskellig længde. Ud over skov og strand bliver du ført forbi spejdernes lejrpladser, hytter og sheltere. Houens Odde består af 70 hektar bøgeskov og 20 hektar åbent land.

Ud for spidsen af Houens Odde i Kolding Fjord ligger de to små øer Kidholmene, som også er ejet af KFUM-spejderne. Dem kan man nå i kajak fra Houens Odde.

Kortmateriale med afmærkede stiforløb for området finder man på nettet. Tilsvarende er der en kajakguide med kortmateriale på vej, som viser anbefalede kajakruter i området.

Middelfart Marina

Omgivet af den unikke natur ved Fænøsund og Naturpark Lillebælt og tæt på Middelfarts historiske bymidte ligger Middelfart Marina. Marinaen er omdrejningspunkt for maritime aktiviteter som sejlads og kajakroning, og området bliver brugt af foreninger, turister og lokalbefolkningen. Visionen for Middelfart Marina

Gamborg Nor

handler om udvikling af området fra en traditionel marina til et multifunktionelt og aktivt mødested, hvor aktivitetsmuligheder på både vand og land tiltrækker mange forskellige brugere.

Hindsgavlhalvøen

Hindsgavlhalvøen er et rekreativt område lige i kanten af Lillebælt, vest for Den Gamle Lillebæltsbro.

Målet med området har været at skabe et stort sammenhængende naturområde med et rigt dyre- og planteliv og et varieret landskab, der dækker over skov, krat, vandløb, kyst, enge og overdrev og til slettelandskab med vådområder. Et område, hvor de besøgende skal kunne komme hele året og opsøge "Den gode historie" - naturhistorien om fugle, planter, skoven, vandhullerne og marsvinejagten i Lillebælt.

Områdets attraktivitet er øget ved både et naturcenter og en bestand af kron- rå- og dådyr. På en tur rundt i dyrehaven kan man opleve hjortevildtet, der græsser i skoven og på sletten. Hjortevildtet er områdets natur- og landskabsplejere, der sikrer herregårdslandskabets lysåbne sletter. Ud over natur- og landskabsplejen har hjortene en vigtig rolle i at give de besøgende nogle gode oplevelser.

Området skaber perfekte rammer for et utal af friluftaktiviteter både til lands og til vands. Naturcenter Hindsgavl ligger centralt placeret i dyreparken. Det er der mere om i afsnittet om formidling.

Gamborg Nor

Gamborg Nor er et vildtreservat, og Naturstyrelsen har i 2013 afsluttet et projekt, som både reducerer næringsstoffer til Lil-

Staurby Skov

Aktivitetsplads på Østerstrand. Foto: Claus Fisker

Føns Strand Havbane

lebælt og forbedrer levestederne for planter og dyr. I den forbindelse er der lavet en sti, hvor man kan opleve noret, fuglene og planterne langs med Viby Å. Stien er ca. 6 km lang og har flotte udsigter både til Lillebælt og det åbne land. Man kan parkere ved den smukke Gamborg Kirke og nyde udsigten eller ved norets udløb til Gamborg Fjord. I Gamborg Fjord er der oversvømmede stenalderbopladser og anden kulturarv, og der er mulighed for overnatning på den lokale campingplads.

Røjle Klint

Geologien i Røjle Klint er unik i Danmark, og derfor blev klinten fredet allerede i 1939. Fredningen sikrer blandt andet, at det er muligt at følge den naturlige udvikling af sammenstødet mellem hav og klint. Der er lavet et stiforløb i området. Når man går fra parkeringspladsen ved Røjle Klint og ned over det græssede område til kysten, vil man opleve en varieret natur og en fantastisk udsigt over bæltet på en og samme tid. Der er også mulighed for at overnatte på den lokale campingplads.

Kasmose Skov

Kasmose Skov er en frodig løvskov, der er ejet af Naturstyrelsen, og som ligger på den nordvendte skrænt ned mod Lillebælt. Skoven er præget af kildevæld og udskridninger pga. plastisk ler, som betyder, at store træer af og til skrider i havet. Skoven ligger hen som urørt skov - officielt siden 1993, men i praksis meget længere tilbage, da skovdriften er vanskelig på de stejle, lerede skrænter. Man kan køre til og parkere i Kasmose Skov og gå nogle fantastiske ture.

En længere rundtur får man, hvis man går fra Røjle Klint langs kysten til Kasmose Skov, og så følger vejene tilbage til Røjle Klint.

Vær dog opmærksom på, at der kan være udskridninger, man ikke kan komme tørskoet forbi ved stranden.

Staurby Skov

Middelfart Kommune har i 2016 købt det 122 hektar store skovareal Staurby Skov mellem Middelfart og Strib, lige ud til motorvejen og den nye Lillebæltsbro. Skoven skal kommunen udvikle til rekreative aktiviteter og mere natur i samarbejde med borgere og interessenter. Skoven har indtil nu været brugt til produktion, især af pyntegrønt, men har allerede stor naturværdi som urørt skov og ekstreme områder med moser og enge. Alle kan allerede nu bruge skoven til løb, ridning og rekreation.

Båring Vig

Båring Vig er en 5 km dyb og 10 km bred vig, der går fra Staurshoved ved østenden af Røjle Klint og fortsætter til Varbjerg Strand. Der findes flere gode strande i vigen, Vejlbj Fed, Båring Strand og Varbjerg Strand. Alle med gode faciliteter i form af parkeringspladser, toiletbygning, badebroer og borde/bænkesæt.

Føns Strand

En af hovedaktiverne i Føns er Føns Strand. Stranden er udviklet til en velfungerende og meget attraktiv Blå Flag Strand med gode toilet- og badefaciliteter, strand café, borde-/bænkesæt mm. med mange besøgende fra Fyn, resten af Danmark samt turister. Stranden er ligeledes en slags "friluftområde" for borgerne i Middelfart Kommune. Den anvendes året rundt af helårsbadere, havsvømmere samt kitesurfere.

Fænø Kalv

Hannerup Skov. Foto: Visit Fredericia

Grejbank i Trelde Næs. Foto: Joan Barløse

Østerstrand

Østerstrand ligger for enden af Fredericias hovedgade og grænser op til den fredede vold. Om sommeren holder livreddere øje med badesikkerheden på stranden. Ud over badebroer, toiletfaciliteter, bålplads, volleybane, motionsredskaber og en aktivitetsplatform, er der en café, som har åben om sommeren.

Strandparken i Skærbæk og Børup Sande

I Skærbæk ligger stranden midt i det skønne naturområde Strandparken, der grænser op til skov og en blomsterende overdrevsbakke. Strandens har blå flag og en badebro, hvor der er mulighed for at sætte kanoer og kajakker i vandet. Der er stier rundt i området, og i skoven ligger der en shelter-plads. Mad og drikke kan man købe i restauranten direkte ved stranden

Snoghøjgårdparken

Naturområde med afgræssede enge og overdrev, stor sø, vandrestier og primitiv overnatningsplads. Ligger i tilknytning til Scenekunsthøjskolen Snoghøj, der er etableret i de historiske bygninger fra den tidligere fiskerhøjskole fra 1913.

Kanalbyen

Byudviklingsområde ved Lillebælt, der rummer et større rekreativt parkområde. Her findes Naturpark Lillebælts naturrum og skal rumme den kommende Formidlingsplatform. Kanalerne byder på mulighed for at udfolde sig i kajak og SUP.

Trelde Næs

Trelde skovene og Trelde Næs er et besøg værd. Her er det muligt at gå lange ture gennem en spændende skov og langs kysten. Der er en god badestrand, som har det blå flag. Her finder man også et naturcenter med mulighed for at låne grej til at fiske eller lave mad over bål. Der er gode parkeringsmuligheder, et naturcenter og to shelterpladser.

Hannerup skovene

Hannerup Skov er et bynært skovområde i Fredericia, der sammen med Fuglsang Skov dækker et 150 hektar stort, offentligt og rekreativt naturområde. Der er mulighed for at bevæge sig rundt på afmærkede gå-, cykel- og løberuter, og skoven er i dag et meget brugt motionsområde. Skoven har et rigt fugleliv og mange kulturhistoriske spor.

Lyngsodde, Lillebælts Hemmeligheder

Lyngsodde

Lyngsodde ligger tæt op ad den Nye Lillebæltsbro på Jyllands-siden. Her har dykkere og lystfiskere gode forhold. Der er P-plads, bord-bænkesæt, toilet, udsætningssted for både og rensbord til fisk.

Fredericia Vold

Fredericia Vold er et fæstningsanlæg, der omkranser bymidten, og er det største rekreative og grønne område i byen. Volden har et stort netværk af stier, som benyttes af motionister, hundeløbere og andre, som nyder den bynære natur. Voldgravene bruges af fritidsfiskere.

Kringsminde

Kringsminde er Fredericias museumsgård, en fredet gård fra 1850'erne i Egeskov. Gården fungerer som frilandsmuseum og museumsskole. Skoler, institutioner og andre grupper hører om tidligere tiders landbohistorie – og kan deltage i 'jord til bord' aktiviteter. Der er tilknyttet frivillige grupper, der arbejder med landbrug og gartneri mm.

Fænø Kalv

Fænø Kalv er en lille ø midt i Naturpark Lillebælt, der er ejet af Naturstyrelsen. Øen ligger mellem Fænøs nordspids og Jylland, og er ca. på højde med Middelfart. Her er ca. 50 m fra vandkanten en primitiv lejrplads. Man må kun overnatte én nat på øen, og der må højst være 20 overnattende personer på øen ad gangen. Man skal selv tage brænde med, og hunde skal altid være i snor.

Status

I forrige planperiode igangsatte naturparken projektet "Bælt i Balance". Med projektet er målet bl.a. at styrke naturparkens rekreative og formidlingsmæssige infrastruktur. Projektet vil blive videreført og afsluttet i denne planperiode.

Naturparken har desuden arbejdet med forskellige tiltag, der bidrager til et bedre friluftsliv og styrker adgangen til kysten. Det er f.eks. nye badebroer, snorkelstier, shelterpladser og stier såsom Lillebæltsstien og et sammenhængende stinet ved Skamlingsbanken.

Derudover har naturparken arbejdet med at udvikle og etablere tre naturrum, et i hver af naturparkens kommuner; Kanalbyen i Fredericia, Røjle Klint i Middelfart og Solkær Enge i Kolding. Her er der især arbejdet med at skabe sammenhæng mellem de tre naturrum og Naturpark Lillebælt ved, at der er arbejdet med en fælles identitet ved valg af materialer, arkitektur og formidling. Det første af natur-rummene, ved kajkanten i Kanalbyen er etableret i 2021 som en 'Marsvinudsigtsplatform'. De to øvrige er skitseret og forventes etableret senest i 2023.

Konkrete indsatser og projekter inden for friluftsliv

Her vil vi beskrive indsatsområder og konkrete projekter på friluftsliv inden for den kommende planperiode.

Oversigten er ikke udtømmende, idet der kan komme flere projekter til, efterhånden som mulighederne opstår. Disse vil fremgå af vores årlige projektstatus til Friluftsrådet.

Projekterne er valgt ud fra vores langsigtede mål (FR1-FR7) og beskrivelsen af vores hotspots ovenfor. Mange friluftsp projekter giver gode muligheder for samarbejde med lokale foreninger eller frivillige om udvikling af nye fælles initiativer.

PROJEKT: Bælt i Balance - infrastruktur

Med projektet vil vi skabe en ny, moderne og helhedsorienteret infrastruktur, formidling og opholdsfaciliteter langs kysten. En vifte af tiltag, der vil vise, hvad Naturpark Lillebælt er, og vil samtidigt højne de allerede eksisterende oplevelser langs kysten. Da et centralt element i naturparken er balancen mellem benyttelse og beskyttelse, er vores strategi at styre besøgende hen til udvalgte lokaliteter, hvor der allerede er gode oplevelser og dejligt at opholde sig, og dermed skåne mere sårbare områder. Derfor er forbedringerne lagt på naturparkens udvalgte hotspots.

Tiltagene er eksempelvis nytænkning af badebroer, så de får flere funktioner og bliver tilgængelige for en bredere målgruppe. De kan være anløbsbroer til havkajakker eller kikkerter, hvor man kan spejde efter marsvin. Andre tiltag kan være etablering af vandstier i form af soppespor og snorkelstier.

De enkelte faciliteter vil blive tilpasset den enkelte lokalitets eksisterende faciliteter, brugergrupper og særlige identitet med hensyn til både natur og kulturhistorie. Samtidigt skal der dog være en genkendelighed, der afspejler naturparkens fælles identitet. De forskellige faciliteter skal give den besøgende en sammenhængende oplevelse langs naturparkens kystlandskaber.

Mål: At styrke naturparkens rekreative og formidlingsmæssige infrastruktur ved at etablere fysiske faciliteter, så flere får adgang til naturparkens kystområder og havet.

År: 2025

Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

PROJEKT: Bælt i balance -Vandstøttestruktur

De permanente vandstøttestruktur i form af en platform som også er anløbsbro for formidlingsprammen – stedet hvor de besøgende altid kan komme og høre og opleve nyt om naturparken. Støttestrukturen danner rammen om starten på den gode historie om og oplevelser på og i Lillebælt. Et permanent mødested for Naturpark Lillebælt oplevelser.

Der etableres en platform i hver af de tre havne.

Mål: Støttestrukturerne er en helt ny type platform for formidling og oplevelser - som er et "vindue" for en bred vifte af lokale friluftaktiviteter, ny viden og samtidig et spændende og anderledes mødested. Stedet hvor du bliver klædt på til viden om og oplevelser på/i Lillebælt.

År: 2025

Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

PROJEKT: Bælt i Balance - flydende oplevelses-/formidlingspram

Livet under overfladen i Lillebælt er svært tilgængeligt for de fleste. Derfor ønsker Naturpark Lillebælt at designe en oplevelses- og formidlingspram. På prammen åbner vi Lillebælts verden så den bliver tilgængelig og nærværende for alle.

Prammen skal fungere som en platform der ligger på kanten mellem land og vand. Prammen skal være stedet, hvor mennesker og Lillebælt mødes hele året og være et fortællerum ved kysten om havet.

Prammen skal kunne trækkes rundt med slæbebåd til de forskellige havne i naturparken og binde kysterne sammen.

Der etableres en platform i hver af de tre havne.

Mål: Den flydende pram skal være naturparkens centrum, stedet hvor alle de gode historier, oplevelser på og i Lillebælt, den nyeste viden og forskning samles og formidles videre. Her skal være mulighed for events, kurser, selvstudier, oplevelser og fællesskaber.

År: 2025

Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

PROJEKT: Middelfart Marina

Middelfart Marina som et multifunktionelt rekreativt mødested.

Mål: Middelfart skal i fremtiden have et mere alsidigt udbud af aktiviteter, som kan tiltrække en ny, bred vifte af brugere – særligt er de unge i fokus. Stedet for nye fællesskaber.

År: 2027

Ansvarlig: Middelfart Kommune

PROJEKT: Nyt hotspot ved Snoghøjgaardparken

Forbedring af friluftsmuligheder i form af stier, shelters, bro til fiskemulighed og ophold ved kysten. Formidling af den unikke kulturhistorien i tæt samarbejde med Scenekunst-højskolen Snoghøj.

Mål: At Snoghøjgaardparken fremstår som et "hotspot" i Naturpark Lillebælt – med særligt fokus på naturoplevelser kombineret med kulturhistorien tilknyttet højskolen og søen

År: 2023-2027

Ansvarlig: Fredericia Kommune

PROJEKT: Legepladser

Vi har fokus på at forbedre vores legepladser i naturområderne, herunder strand, skov og på Fredericia Vold. Leg og læring er i fokus samtidig med at den mentale og sundhedsmæssige værdi understøttes.

År: 2023-2027

Ansvarlig: Fredericia Kommune

PROJEKT: Bedre adgang til Lillebælt i Fredericia

Muligheden for at opleve Lillebælt fra vandet skal gøres muligt for flere. I Kanalbyen er et oplagt sted hvor forholdene for kajakroere med et fysisk handicap forbedres.

Mål: Kajakroning gøres tilgængelig for personer med fysisk funktionsnedsættelse.

År: 2025

Ansvarlig: Fredericia Kommune

INDSATS: Kortlægning og formidling af eksisterende og nye muligheder for friluftsliv

Området indeholder allerede masser af friluftoplevelser for både børn og voksne hele året rundt. Med projektet vil vi kortlægge, synliggøre og formidle de mange muligheder for både lokale og besøgende.

Det kan evt. gøres som temaer; områder med shelters, steder for vinterbadere, kajakklubber, snorkelstier m.v.

Mål: At endnu flere får kendskab til naturparkens mange muligheder for friluftsliv og oplevelser.

År: 2023-2027

Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

PROJEKT: Landskabslementer ved Skamlingsbanken

Elementer i landskabet skal lede folk ud i landskabet, skabe "rum" til ophold og leg samt give dem lyst til at bevæge sig. Flere af faciliteterne vil også fungere som støttepunkter for undervisning.

Mål: Landskabslementerne er klar 2025

År: 2025

Ansvarlig: Kolding Kommune

PROJEKT: Lillebæltstien

Velkommen til Lillebæltstien. Første etape fra Strib til Gamborg blev indviet i 2020. Vandrestien er afmærket med den hvide vandringsmand på blå baggrund. Nu etableres 2. etape med videreførelse af stien fra Strib.

Mål: At der etableres en sti langs kysten gennem hele Middelfart Kommune.

År: 2027

Ansvarlig: Middelfart Kommune

INDSATS: Frivillige stier i Naturpark Lillebælt

Der laves en kortlægning af eksisterende stier langs Lillebælt. Mange lokale projekter vil med tiden skabe et sammenhængende stinet rundt om Lillebælt.

Mål: Med tiden vil mange lokale projekter skabe et sammenhængende stinet rundt om Lillebælt.

År: 2026

Ansvarlig: Middelfart, Fredericia, Kolding kommune

PROJEKT: Masterplan for Staurby Skov

Skabe nye faciliteter, forbedre infrastruktur og adgangsveje, mere og tydeligere formidling.

Mål: Få flere ud i det fri, at skabe bedre naturværdi og at formidle om skoven og Naturpark Lillebælt

År: masterplan vedtaget i 2017 – gennemføres 2024

Ansvarlig: Middelfart Kommune

Når der er mulighed for formidling af livet i havet, skal man gribe den - her kom en næbhval forbi Naturpark Lillebælt i 2022 og dens liv endte i Kolding Fjord.
Foto: Heloise Hamel, SDU

FORMIDLING

Formidling foregår f.eks. ved lave bassiner, hvor vi gør de besøgende nysgerrig efter Lillebælts maritime liv.

Vores langsigtede mål

Vi vil arbejde med følgende langsigtede mål:

- F1.** Vække befolkningens nysgerrighed og interesse for Lillebælts marine og maritime liv- i fortiden, nutiden og fremtiden
- F2.** Udbrede kendskabet til de enestående naturkulturkvaliteter og de geologiske og landskabelige kvaliteter i området og synliggøre dem.
- F3.** Fokuserer på bæredygtig benyttelse af området.
- F4.** Inspirere til sunde udendørs aktiviteter.
- F5.** Udvikle og lave formidling der giver værdi for undervisning og læring inden for naturvidenskab.
- F6.** Formidle nyeste forskning og viden om Lillebælts hav og kyst.

Status på formidlingen i Naturpark Lillebælt

I Naturpark Lillebælt lægger vi stor vægt på formidling af både

kultur og natur i og omkring Lillebælt. Vi arbejder med mange målgrupper og på mange forskellige platforme. Det er f.eks. den personlige formidling, hvor gæster møder engagerede og dygtige guider. Det er events, hvor lokale spiller en stor rolle eller den mere passive formidling i form af udstillinger, grej- kasser, skilte, foldere. Ud over hjemmeside og sociale medier bruger vi også andre digitale løsninger.

Forskning

Naturpark Lillebælt samarbejder med mange forskere om projekter og formidling. Særligt formidling om den nyeste forskning i havmiljøet er en prioritet i naturparken. Viden om Lillebælts tilstand skal vi samle og formidle på en spændende måde, så der bliver skabt overblik og et godt vidensgrundlag for handling.

Naturcentre og nye naturrum i naturparken

I Naturpark Lillebælt ligger der flere naturskoler og -centre. Fælles for stederne er, at der er tilknyttet personer med stor viden om og engagement for området og for formidling af Lillebælts natur og kultur.

Naturcenter Trelde Næs ligger ved stranden ned til Vejle Fjord i den nordligste del af naturparken. Trelde Næs blev i 2018 udvalgt

Naturrum i Kanalbyen

som Danmarks Naturkanon – et ud af 15 natursteder i Danmark. Naturcentret rummer formidling om områdets dyre- og planteliv, geologi og fossiler, og man kan låne udstyr til at udforske den omkringliggende natur.

Naturcenter Hindsgavl ligger midt i naturparken ved Hindsgavl Dyrehave. På naturcentret er der lagt stor vægt på formidling af naturen, og her er en udstilling, der fortæller om den historie og natur, der især knytter sig til Hindsgavlhalvøen. Der er også en grejbank med formidlingskasser, så man selv kan gå på opdagelse i den omkringliggende natur. Grejbanken er åben, og kasserne er frit tilgængelige hele døgnet året rundt. Skibelund Naturskole ligger i den sydlige del af naturparken lige ud til Lillebælt og Solkær Enge. Naturskolen er indrettet med faciliteter til ca. 40 besøgende. Det er ikke muligt at overnatte på naturskolen, men Naturstyrelsen har sheltere og et stort græsa-

Lillebælts hemmeligheder. Foto: fornemmelse.dk

Formidlingsgrej

Emnekasser med udstyr til udlån til skolerne:

- **Fiskekassen** – Indeholder bl.a. udstyr til dissektion og undersøgelse af maveindhold for mikroplast.
- **Marsvinekassen** – Indeholder bl.a. pulsmålere og hånddynamoer.
- **Planktonkassen** – Indeholder bl.a. planktonnet og bestemmelsesudstyr.
- **Tangkassen** – Indeholder bl.a. indsamlingsgrej, bestemmelsesudstyr og udstyr til fotosynteseforsøg.
- **Muslingekassen** – Indeholder bl.a. udstyr til dissektion samt undersøgelse af maveindhold for mikroplast.
- **Vandkvalitetskassen** – Indeholder bl.a. målere til at bestemme ilt- og saltindhold, temperatur og seccidybde.

Andet grej:

- Trailer med udstyr til undersøgelse af livet på det lave vand (vaders, rejestryg, net, bakker og bestemmelsesduge)
- Trailer med snorkeludstyr
- Undervandskamera med monitor
- Undervandsdrone
- Dykkerudstyr til livestreaming af undervandsoplevelse
- Trailer med gennemsigtige kajaker

Tangkursus for erhvervspartnerne. Foto: Martin Pedersen

real til brug for primitiv overnatning i umiddelbar nærhed af naturskolen.

Der er arbejdet med at etablere tre kystnære naturrum tre kystnære, centrale steder i naturparken. Her skal der være formidling af kultur, natur og friluftsliv.

Det første af de tre naturrum har i 2021 set dagens lys i naturparken i Kanalbyen i Fredericia, hvor der særligt er fokus på marsvin og livet i Lillebælt. Formidlingen kan indgå i undervisningen i skolerne (biologi, geografi, natur/teknologi) (F 1-5).

Events og guidede ture

Vi arbejder med en kombineret land-, kultur- og havformidling. Vi arrangerer minimum 36 naturvejlederture om året – herunder en samlet indsats i forhold til de tre kommuners Blå-Flag arrangementer, hvor publikum bl.a. bliver præsenteret for livet på det lave vand og får mulighed for selv at fornemme, mærke og røre det der lever i Lillebælt.

Vores guidede ture kan ses på Facebook og hvor borgere og turister kan booke billetter til de enkelte ture.

Lillebælts Hemmeligheder er et årligt arrangement som på skift afholdes i en af de tre Naturpark Lillebælt-kommuner. Lokale foreninger og aktører bliver indbudt til at bidrage til arrangementet, og de gange det har været holdt har lokale spejdere, dykkerklubber, fiskere, kajakklubber, skoler osv. været med til at sætte fokus på Lillebælt. WWF har også bidraget med deres landsdækkende snorkel event. Arrangementet tiltrækker mange besøgende, og vi har haft op til 300 besøgende, hvis vejret har været godt.

Derudover arrangerer vi forskerforedrag, fx om iltsvind, ålegræs eller ålen i Lillebælt.

Vidensdeling og samarbejde med erhvervspartnerne

Naturparken tilbyder vores partnere kursusdage om naturformidling. Der er således afholdt kurser i sankning af tang, som sætter partnerne i stand til selv at tilbyde sanke arrangementer. De har også mulighed for at låne forskelligt udstyr til formidling af naturen i Lillebælt (f.eks. undervandskamera til hvalsafari sejlad)

Naturpark Lillebælts lokale guider

Naturpark Lillebælt har oprettet et korps af lokale guider, der giver naturparkens beboere og gæster nogle helt specielle og personligt prægede oplevelser.

De lokale guider er ikke uddannede naturvejledere, men formidler deres egne specielle interesseområder i naturparken. Naturpark Lillebælt har i samarbejde med Friluftsrådet givet de lokale guider et kursus i at være lokal guide. Naturparken garanterer således

Lokale Guider. Foto: Merete Vigen

Undervandssti ved Søbadet.
Foto: VisitMiddelfart

for guiderne faglighed og kendskab til de særlige hensyn, der gælder i naturparken.

Nogle af guiderne udbyder både bestilte arrangementer og offentlige oplevelser. Andre foretrækker den private tur aftalt mellem guide og gæst.

I korpset af guider indgår også særligt uddannede 'vild mad guider', der kan tilbyde kurser/events i sankning og bålmad.

Foldere, postkort o.l.

Vi har udgivet en folder på tre sprog med et oversigtskort og en kort beskrivelse af naturparken. Folderen findes også til download på vores hjemmeside.

Vi har udgivet postkort med flotte billeder og små historier om dyr, planter og begivenheder fra naturparken. Postkortene er meget populære og giver ofte anledning til en snak om de fantastiske dyr og planter, der findes i naturparken. Vi også fået lavet nogle mindre postkort i A6 format med opskrifter på tang- og krabberetter, som også er blevet meget populære.

Skiltning for dykkere

Ud over de traditionelle skilte i forbindelse med naturparkens mange seværdigheder, etablerer vi formidling under vandet i forbindelse med dykkerstier.

I Middelfart er tre undervandsstier forsynet med formidlingstavler, som dem, man kender fra f.eks. skovstier, så brugerne kan læse om det, de ser på deres vej og blive opmærksomme på det mangfoldige dyreliv, der er under vandet. Også over vandet er der placeret skilte, der fortæller, hvad man kan se, hvis man bevæger sig under vandet. Stierne er lagt ud, så der er forskellige sværhedsgrader. På den måde er der noget for både øvede flaskedykkere, nybegyndere og snorkeldykkere. Ved Trelde Næs i Fredericia er en snorkelsti forsynet med undervandsskilte, som giver brugerne mulighed for at lære mere om livet under overfladen.

Hjemmeside og andre medier

Naturpark Lillebælt er beskrevet på hjemmesiden www.naturparklillebaelt.dk. Ud over, at hjemmesiden fungerer som et udstil-

Live-streaming fra under vandet ved besøg af forskningsskibet "Aurora" i Kolding Havn

lingsvindue og et overblik for besøgende, fungerer den også som et samlingspunkt for lokale borgere, der ønsker at følge med i processen omkring naturparkens tilblivelse, og til dem, som ønsker at følge med i naturparkens nyheder. Hjemmesiden er også på engelsk.

Ud over hjemmesiden bruger vi også sociale medier som facebook, instagram og linkedin til at gøre naturparken mere kendt og komme i dialog med borgere, frivillige, erhverv, virksomheder mfl. Der er også et godt samarbejde med den lokale presse omkring formidling af naturparken. Vores guidede ture bliver oprettet på www.lillebaeltwaters.dk, hvor borgere og turister kan booke billetter til de enkelte ture.

Fokus på digital formidling

Vi har taget en interaktiv formidlingstavle i brug på Trelde Næs naturcenteret, som gør det muligt, at give vores besøgende en mere levende formidling. Tavlen giver os samtidig informationer om, hvilke emner brugerne særligt finder interessante og et mål for, hvor mange der besøger centeret.

I samarbejde med dykkere, har vi gennemført formidling via live streaming fra havbunden. Det er sket til skoler og ved offentlige arrangementer. Senest har vi formidlet fra en obduktion på Kolding Havn af en strandet hval.

Vi formidler flere naturområder via apps, så de kan tilgås på egen hånd. Det gælder 'Find vej ruter' i samarbejde med Dansk Kano og Kajak Forbund og Dansk Orienterings-Forbund. Der er etableret 11 'Spis Vild Mad'-ruter i samarbejde med Friluftsrådet og projekt "MAD" og der er etableret digital formidlingsrute om marsvin via audio guides i Middelfart.

'Corona-tiden' har vi desuden lært os, at afholde webinars om marsvin, iltsvind og ålegræs.

Undervisning

Vi har udviklet 7 problemorienterede undervisningsforløb der passer til folkeskolens fællesfaglige fokusforløb for udskoling. Skolerne har mulighed for at låne grej til alle forløb, at få hjælp af naturvejlederne og at tilpasse forløbene, så de passer til lige netop deres klasse. Forløbene kan også tilpasses til og bruges af mellemtrin og ungdomsuddannelser.

Der er udviklet et undervisningsforløb for "spejdere" hvor de kan et "naturpark spejdermærke", udviklet i samarbejde med Ordblind Efterskolerne og Houens Odde spejdercenter.

Eksempel på postkort

Naturpark Lillebælts spejdermærke

Kortsigtede mål og konkrete indsatser inden for formidling

Her beskriver vi de konkrete indsatser, projekter og initiativer, vi vil sætte i gang i 2023-2027. Projekterne er valgt ud fra vores langsigtede målsætninger for formidling (F 1-5) og beskrivelsen ovenfor.

PROJEKT: Bælt i Balance. Formidling under overfladen og dele viden om Lillebælt

I løbet af den kommende planperiode, vil vi være med til at lave masser af fysiske forbedringer i naturparken i form af etablering af stenrev, fiskebørnehaver og udplantning af ålegræs. Vi vil lave formidlingsmateriale, så man på egen hånd kan blive klogere på, hvad og hvordan de enkelte tiltag gavner havmiljøet. Men vi vil også lave aktiv formidling, hvor vi inviterer til guidede ture med fokus på disse marine virkemidler f.eks. til biohuts i vores havne. Det kan være tilbagevendende guidede ture for at følge udviklingen hvor undervandsdroner tages i brug. Der kan også etableres 'vandkikkerter', som kan bruges til formidling på stedet.

Formidlingsprammen som er nævnt i afsnit om Friluftsliv bidrager også til en væsentlig formidling af livet i Lillebælt og forskernes resultater.

Viden fra forskningsdelen i Bælt i Balance vil vi dele med alle på naturparkens nuværende sociale medier, webapp-kort og hjemmeside – samlet kaldet 'Viden om Lillebælt'. På den måde kan lokale, besøgende og skoler få et godt overblik over den nyeste viden. Der skal også være overblik over mulighederne for at opleve Lillebælt ved den nye infrastruktur. Den digitale formidling skal indeholde en brugervenlig og spændende præsentation af faciliteter og viden om f.eks. torsk eller marsvins færden i Lillebælt. Samtidig kan integration til f.eks. historiske spor og til undervisningen samles og give overblik over kulturarv og undervisningsmuligheder.

Download af data skal også være muligt for ungdomsuddannelserne, der kan bruge det til undervisning, analyser og formidlingsprojekter.

Mål: Flere skal besøge vores digitale medier for at få formidling om hav og kyst, herunder Bælt i Balances aktuelle havforbedringer og –forskning. Lige nu i 2018 ligger aktive bruger besøge på naturparkens hjemmeside på ca. 600 om måneden dvs. 7200 årligt. Målet er 15.000 aktive brugerbesøg på hjemmesiden i hele 2025.

År: 2025
Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

INDSATTS: Naturpark Lillebælt festival for skoler (og andre)

En uge hvor Naturparken skaber en ramme for aktiviteter, som engagerer børn og unge i havmiljøet generelt og i Lillebælt i særdeleshed.

Vi inviterer skolerne og ungdomsuddannelser til aktiviteter og udbyder forløb og materialer de selv kan bruge i løbet af ugen. Hvis det lader sig gøre, tilbydes foredrag med relevante forskere og/eller eksperter fra vores samarbejdsuniversiteter.

Ugen afsluttes evt. med en weekendaktivitet hvor forældre og andre interesserede kan inviteres med på oplevelser, så skolebørnene har en mulighed for at videreformidle deres nye viden.

Mål: At vække børn og unges interesse for og engagement for havmiljøet generelt og særligt for Lillebælt. Festivalen skal således bidrage til at give skolebørn en oplevelse af, at havmiljøet i Lillebælt er relevant for dem og at de kan være med til at gøre en forskel.

År: 2024
Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

PROJEKT: En vandrestilling

En udstilling om livet under overfladen i Lillebælt, der skal vække interesse og undren for et publikum, vi ellers ikke rammer. Ideen er, at udstillingen kan stå i f.eks. storcentre, på biblioteker eller i hotellobbyer. Udstillingen skal indeholde én montre med spændende effekter, plancher med info og en terrænmodel over Lillebælts s'et.

Mål: At præsentere Lillebælts fantastiske undervandsverden og dermed skabe nysgerrighed og interesse.

År: 2025
Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

PROJEKT: Kampagne for adfærd i naturen

Vi formidler regler for færdsel i naturen via en kampagne hvor vi sætter fokus på løse hunde, affald og adgangsregler for hhv. offentlige og private naturarealer.

År: 2023
Ansvarlig: Fredericia Kommune

INDSATTS: Afholdelse af større events

Vi vil lave events, når der opstår oplagte emner eller begivenheder i naturparken (f.eks. hvis vi får besøg af miljøskibet Aurora eller hvis der strandes en hval i naturparken). Hvert år vil vi på skift i de tre kommuner arrangere et større arrangement "Lillebælts Hemmeligheder", hvor vi sætter fokus på naturen i naturparken og inviterer samarbejdspartnere og frivillige foreninger til at være med i planlægning og afholdelse. Derudover vil vi hvert år fejre naturparkens fødselsdag med en eller anden form for arrangement eller fokus.

År: 2023 og frem
Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

INDSATTS: De unge naturparkambassadører

Den fornemme titel får skoleelever, efter de har arbejdet med at formidle naturen i Naturpark Lillebælt. Det er et undervisningsforløb, der er udviklet sammen med Friluftsrådet, hvor eleverne skal formidle områdets natur og forbedre lokalbefolkningens tilknytning til Naturpark Lillebælt (F 1-5).

I denne periode vil vi arbejde mere målrettet med institutioner/skoler/ungdomsuddannelser, så der skabes en progression i at arbejde med Naturpark Lillebælt. Dvs. elever i hvert skoletrin kommer til at få et undervisningstilbud om 'Livet i Lillebælt' i løbet af deres skolegang, så der er et tilbud i både indskoling, mellemtrin, udskoling og ungdomsuddannelser. Vi vil også have et specielt fokus på udskolingselever, idet vi har udviklet nogle forløb der tager udgangspunkt en problemorienteret tilgang. Det er vi meget nysgerrige på at afprøve og det stemmer rigtig godt overens med hvordan skolerne arbejder ud fra en lokal problemorienteret tilgang.

Mål: Flere klasser bliver unge naturpark guider i 2023 og frem til 2027: 2 klasser/kommune om året

År: Er i gang
Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

INDSATTS: Lokale Guider

Projektet "Lokale Guider" blev igangsat i 2021. Der er nu uddannet 8 guider som hver skal planlægge og afvikle 2 ture om året.

Mål: Der laves et kursusforløb for nye lokale guider i den kommende planperiode.

År: 2026
Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

INDSATTS: Videndeling med partnere, venner og lokale guider

Der afholdes mindst to dage om året, hvor partnere, venner og lokale guider inviteres til vidensdelingsdage. Det kunne f.eks. være en tang-dag eller en krabbe-dag hvor formidlingen om emnet diskuteres og videreudvikles.

Mål: Målet er at vidensdele og at hjælpe samarbejdspartnere med formidlingen af Naturpark Lillebælt-relevante emner.
År: 2023 og frem
Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

INDSATTS: Spejdermærke - flere spejdergrupper hjælpes i gang

Vi vil tilbyde flere spejdergrupperne at få et spejdermærke fra Naturpark Lillebælt, som tilpasses efter deres behov. Selvom man ikke hører hjemme ved Houens Odde, vil vi målrette indholdet for opnåelse af spejdermærket, så alle kan være med.

År: 2023-2027
Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

INDSATTS: Middelfart Marinas formidlingsområde

Middelfart Marina skal udvikles til at være et mere åbent og friluftsvenligt sted, f.eks. til badning og aktiviteter, og en ny marinaplan beskriver denne udvikling. Vi undersøger nu, om vi kan skabe et nyt unikt formidlingsområde på marinaen, hvor børn og voksne kan lære om det marine liv og naturen i området (F 1-5).

Mål: Nyt formidlingsområde klar senest 2026
År: 2026
Ansvarlig: Middelfart Kommune

INDSATTS: Kunst og formidling

Naturpark Lillebælt samarbejder med kunstnere og kunstinstitutioner om at formidle natur og landskaber i og omkring Lillebælt. Det kunne være en udstilling, som formidler særlige arter i Lillebælt (fx. marsvin) eller at få kunstnere til at tegne og male specifikke naturområder og deres dyre- og planteliv. Fotokonkurrence, kunst i naturen der leder rundt i naturparken

Mål: Vi kunst formidles naturværdier i Lillebælt
År: 2027
Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

Tang har et stort potentiale som lokal fødevarer. Foto: Martin Pedersen

Krabbefiskeri i Lillebælt

Vores langsigtede mål

Som Naturpark Lillebælt vil vi opfylde 5 langsigtede mål i vores arbejde med erhverv og virksomheder:

Vi vil:

- E1.** Styrke samarbejdet mellem erhverv, foreninger og organisationer
- E2.** Samarbejde om bæredygtigt fiskeri
- E3.** Skabe økonomisk vækst og arbejdspladser
- E4.** Fremme grøn omstilling og en bæredygtig udvikling
- E5.** Bidrage til at styrke rekruttering og bosætning i kommunerne

Status på primære erhverv i Naturpark Lillebælt

I dette afsnit beskriver vi de primære erhverv i Naturpark Lillebælt. Turisme- og friluftserhverv er omtalt under næste afsnit. De to emner overlapper og hænger tæt sammen. Samarbejder mel-

lem turismeerhverv og de primære erhverv i naturparken kan give nye muligheder for gevinster, fx i form af salg af lokale fødevarer, oplevelser, guidede ture, overnatning, events m.m.

Igenem årtusinder har landskabet og naturen ved Lillebælt givet mennesker mulighed for at drive erhverv, landbrug på de fede morænejorder og fiskeri i det frodige bælt. I jorden, havet, fjordene og vandløbene er de ældste primære erhverv, som mennesket har bedrevet: At høste fødevarer for at overleve og for at handle.

Ud over fødevarerproduktion har naturparkens landskab og geologi leveret ressourcer til alt fra skovdyrkning, vandindvinding, sand- og grusgravning, teglværker, muslingekogier, fiskefabrikker, trankogier.

Landbrugsjorden ud til Lillebælt er kendetegnet ved et typisk Østjysk fjordlandskab. Her dominerer lerjorder med gode dyrknings-egenskaber. Derfor er den mest udbredte dyrkningsform plan-teavl - hovedsagligt korn- og frøafgrøder. Der er en forholdsvis lav husdyrtæthed i området, dog med enkelte større husdyrbrug, primært svinebrug. Der er ingen nævneværdi andel af gartneri eller frugtavl i naturparken. Skovarealet er både offentligt og privatejet.

Lokal mad på et af partnerhotellerne

Sildemarken i Middelfart

Fiskeriet i Lillebælt er i dag forholdsvis begrænset. Ifølge Bælternes Fiskeriforening bliver der landet især blåmusling, strandkrabber, hummer og brisling i Lillebælts erhvervsfiskeris havne.

Potentialer for at fremme erhvervet

Nogle landmænd vil gerne lave naturprojekter og sælge lokale fødevarer, og det er netop, hvad Naturpark Lillebælt samarbejder med lokale producenter om. Der ligger potentialer i at udvikle lokale fødevarer, som Lillebæltområdet kan blive kendt for.

Det giver de besøgende gode oplevelser, og det kan give grobund for små virksomheder eller gårdbutikker.

Sammen med Bælternes Fiskeriforening og andre aktører kan Naturpark Lillebælt udvikle fantastiske oplevelser på havet, og arbejde for at brande "Smag på Naturpark Lillebælt". Der er nedsat et producentråd, som skal være med til at godkende lokale produkter og til at udvikle ordningen.

Kortsigtede mål inden for erhverv

Her beskriver vi de kortsigtede mål/konkrete indsatser og projekter i Naturpark Lillebælt i 2023-2027.

INDSATS: Virksomhedsvener til Lillebælt

Samarbejde med virksomheder om et bedre havmiljø. Vi har i første planperiode oplevet en stor interesse fra lokale erhverv og organisationer i at hjælpe Lillebælt og havmiljøet. Fx er der doneret penge til stenrev, fiskebørnehaver og forskning. Der er også doneret sten fra anlægsprojekter til fx Kolding Stenbank. Vi vil fortsætte med at være i dialog med de lokale virksomheder om, hvordan vi sammen kan forbedre biodiversiteten og øge vores viden om Lillebælt. Hvis virksomheder i området ønsker at tage et lokalt og bæredygtigt ansvar kunne investeringer i Lillebælt være en god måde at give noget tilbage til nærområdet på. Det kunne fx være at donere flere sten, støtte udplantning af ålegræs, støtte en Lillebælt-fond, støtte lokale formidlere, kurser, naturpark-oplevelser eller investere i forskning i Lillebælt. Virksomheder kan også samarbejde med lokale skoleklasser om fx havmiljøet og på den måde give noget tilbage til lokalsamfundet. Virksomheder vil med disse tiltag øge deres bæredygtighedsprofil, som er attraktiv for nye medarbejdere, og naturparkens muligheder, oplevelser og fokus på havmiljøet kan være med til at tiltrække de medarbejdere til området, som der er så stor efterspørgsel på.

Mål: 50 virksomhedsvener i 2027
År: 2023-2027
Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

INDSATS: Smag på Naturpark Lillebælt

Ved sammen at skabe lokale fødevarer, havhaver, fælles certificering af Naturpark Lillebælt-produkter m.m., skal vi præsentere lokale madoplevelser for lokale og besøgende, der giver viden om, hvordan der bliver produceret fødevarer under hensyn til omgivelserne. Projekter udvikles sammen med foreninger, producenter, restauranter, turismeorganisationerne m.fl. Vi forventer, at partnerne får yderligere branding og mersalg af produkterne ved at gå med og bruge naturparkens netværk.

Mål: Flere produkter skal certificeres og mindst to produkter skal kunne købes i dansk dagligvarebutik
Samarbejde med restauranter om brug af naturparkprodukter
En årlig naturparkmarkedsdag med naturparkprodukter
År: 2023-2027
Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

INDSATS: Naturpark Lillebælt Partnere

Vi skal pleje og udvikle vores netværk af erhvervsdrivende partnere i Naturpark Lillebælt, herunder campingpladser, hoteller og oplevelseserhverv, så både partnere og naturparken kan blive mere synlige over for borgere, tilflyttere og turister. Partnerordningen har i høj grad også turisme- og formidlingsformål, men fokus er på økonomisk vækst og bosætning på et bæredygtigt grundlag. Ønsket er en lokal forankring, og at udbrede kendskabet til naturparkprodukter og oplevelser til fordel for både partnere og naturparken.

Mål: Minimum 200 partnere i 2027
År: 2023-2027
Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

INDSATS: Udvikling af oplevelses-, undervisnings- og kursusvirksomhed på et maritimt grundlag

Lillebælt har en stolt søfarts og kyst-kulturel historie og der er lokalt ejerskab og interesse i at bevare et levende maritimt grundlag, som fx skibe, både eller udstyr, smakkejoller, ålekvaser, vikingeskibe eller lign. Ligesom den immaterielle kulturarv er stærk blandt de lokale. Såvel den immaterielle kulturarv, som de fartøjer der er og måtte komme i området, kan bruges som grundlag for undervisning, kurser oplevelser og rekreation, som virksomheder kan udbyde til unge evt. med særlige udfordringer, skoler, turister eller firmaer.

Naturpark Lillebælt vil i perioden arbejde sammen med partnere og frivillige om at udvikle og måske igangsætte ideen om at etablere oplevelses-, undervisnings- og kursusvirksomhed, som bruger det lokale maritime/kyst kulturelle grundlag i deres virksomhed. Det kan fx være ved at søge penge ved fonde eller erhvervs puljer til udvikling af ideen og ved at etablere stærke partnerskaber på tværs af de forskellige aktører og videnspersoner på området.

Mål: Konkrete projekter og samarbejder
År: 2023-2027
Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

INDSATS: Nye bæredygtige indtjenings- områder for fiskeri og landbrug

Naturpark Lillebælt skal fortsætte dialogen med de primære erhverv om nye mulige indtjeningsområder. På samme måde som krabbefiskeriet i Lillebælt nu er ved at blive udviklet til en indtjeningsmulighed, så skal erhverv, kommuner og naturpark fortsætte dialogen om indtjenning på muslinge- eller tanganlæg, salg af oplevelser med en ægte fisker eller landmand eller foredrag på fx lokale højskoler.

Mål: Konkrete projekter og samarbejder
År: 2023-2027
Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

Bridgewalking på den Gamle Lillebæltsbro er en af fyrtårne i Naturpark Lillebælt.
Foto: Bridgewalking Lillebælt

TURISME

Hvalsafari på Lillebælt - der lægges vægt på formidling af marsvinenes leveforhold

Vores langsigtede mål

Vi vil:

- T1.** Gøre naturparkens rekreative tilbud synlige og tilgængelige for både de lokale og besøgende
- T2.** Bidrage til, at området kan tiltrække turister fra ind- og udland på et bæredygtigt grundlag
- T3.** Sætte Naturpark Lillebælt på landkortet uden for Lillebælt
- T4.** Udbrede kendskabet til Naturpark Lillebælts værdier, oplevelser og kvaliteter (kultur, natur, geologi, landskab etc.)
- T5.** Fremme ansvarlig turisme sammen med erhverv, lokale og besøgende

Status på turismesporer i naturparken

Naturpark Lillebælt arbejder tæt sammen med Visit Fredericia, Visit Middelfart, Destination Trekantområdet (hvor Visit Kolding er repræsenteret), Destination Fyn og turisme- og oplevelsespartnere for at sikre en bæredygtig udvikling i turismen. Na-

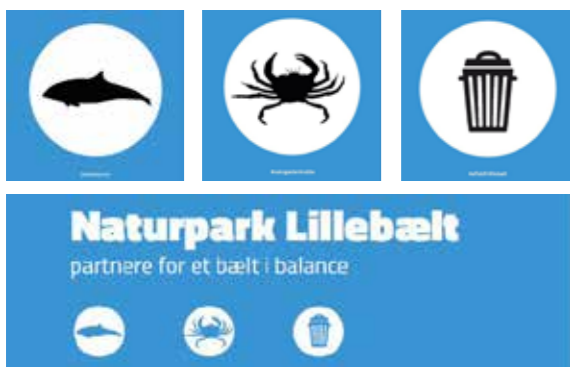
turparken er repræsenteret på samtlige visit-hjemmesider, i turistbrochurer og på visit-bureauernes sociale medier, ofte som overlægger for den flotte natur der er i området. I 2020 deltog Naturparken også i en fælles onlinekampagne under navnet "Lillebælts Vilde Vidundere", for at tiltrække turister til Lillebælt-området, og ambitionen for 2022 er i skrivende stund, at der afvikles en mindre fælles kampagne, denne gang med Naturparken som hovedtema og som tovholder. Naturparken vil desuden bygge videre på disse gode samarbejder, ved at være initiativtager på flere fælles indsatser for at synliggøre Naturparken i årene frem, f.eks. fælles annoncer og artikler i nationale og internationale magasiner, messebesøg o.l.

I den forrige planperiode er der blevet etableret et partner-netværk for turisme- og oplevelsesaktører (erhvervs partnere), som bakker op om et manifest og fælles kriterier og med et mål om at finde en balance mellem at benytte og beskytte. 24 partnere har i skrivende stund udfyldt et spørgeskema og gennemført et optagelseskursus. Målet for 2027 er 200 partnere. I 2021 lancerede vi indsatsen "Partnere for et bælt i balance", hvor partnerne på hver deres måde kan bidrage til 3 konkrete indsatser, som er med til at få bæltet i balance. De 3 indsatser er: Nak og æd en krabbe, Støt marsvin og Affaldfri Lillebælt. Indsatserne har per december 2021 resulteret i, at partnerne på et halvt år har indsamlet over 16.000 kr. til vores marsvinefond, fjernet over 3000 kg skrald fra naturen omkring Lillebælt, og afsat 175 kg krabber, som bliver forarbejdet til lokale madoplevelser.

Stand up paddle i Kanalbyen i Fredericia

Naturparken byder på et utal af forskellige oplevelser – både sports- og friluftaktiviteter, flot natur, historiske monumenter, kulturoplevelser i havnebyerne, overnatningsmuligheder og spisesteder, som tilsammen udgør et yderst attraktivt turistprodukt centralt i Danmark. Med marsvinet som symbol, vil vi fortsætte den positive udvikling, og sammen med turisme- og oplevelseserhvervet sikre, at også fremtidige generationer kan få glæde af de mange små hvaler i Lillebælt.

I 2021 blev Middelfart kåret som Europas mest bæredygtige destination (EDEN) og her har Naturparkens initiativer spillet en afgørende rolle. Særligt vores indsatser omkring en Code og Conduct for færdsel på Lillebælt (herunder Hvalsafari), projektet Bælt i Balance og uddannelse af lokale guider, lå til grund for modtagelsen af prisen. Vi tror på, at turismen har et stort potentiale i naturparken som et middel til at opnå bæredygtig vækst, og det spor vil vi arbejde videre i. Det betyder, at der skal opnås økonomisk vækst, uden at man går på kompromis med de sociale og miljømæssige faktorer. Se mere i afsnittet om ansvarlig turisme.

Turismen i tal

Selvom Naturparken ikke er en officiel destination, så har den potentialet til at være et rejsemål i sig selv, en reason-to-go. Derfor giver det mening at holde sig for øje, hvem der besøger området og dermed oftest Naturparken. Hovedparten af turisterne i

Lillebælt-området er danske. De udgør ca. 80 pct. af markedet, målt på det samlede antal overnatninger i Fredericia, Kolding og Middelfart i 2021.

Overnatningstallene i de 3 kommuner tilsammen har i 2021 næsten opnået samme niveau som præ-corona. I 2019 var der 1,47 mio. overnatninger og i 2021 lå tallet på 1,42 mio. overnatninger. Dette skyldes hovedsageligt de danske overnatninger, som grundet COVID-19 var nødt til at blive hjemme.

Ser vi på de udenlandske turister på tværs af de 3 kommuner, så fylder tyskerne mest med næsten 15 % af de samlede overnatninger i 2021. Tyskerne er efterfulgt af markederne Holland, Norge og Sverige målt på årene 2019-2021. Sammenlignet med tallene fra forrige planperiode, er der generelt tale om et fald i det samlede antal overnatninger, mens turismeomsætningen er steget fra 3 mia. kr. i 2015 (baseret på 1,6 mio. overnatninger) til 3,9 mia. kr. i 2019 (baseret på knap 1,47 mio. overnatninger).

Ser vi på områdets største målgruppe, det danske marked, er der en generel tendens til, at holde ferien hjemme i Danmark. Også før COVID-19 steg de danske overnatninger i Danmark. Danskerne mener, at Danmark i høj grad er i stand til at indfri deres vigtigste rejsemotiver: gode overnatningssteder, trygt rejsemål og fornuftigt prisniveau. Desuden vægter de kvalitetstid med venner/familie højt.

Sideløbende er Danskerne også blevet mere miljøbevidste. Fire ud af 10 danskere vil medtænke miljøhensyn og bæredygtighed, når de planlægger deres næste rejse. Også dette støtter op om en ferie hjemme i Danmark, så fx brugen af miljøbelastende transportformer minimeres, og det skaber en god forudsætning for Naturpark Lillebælt som rejsemål, med vores centrale placering i Danmark og vores bæredygtige profil.

Interessen i bæredygtigheden gør sig også gældende for de udenlandske markeder, hvilket også åbner op for muligheden for en vækst af udenlandske overnatninger, men på et bæredygtigt grundlag.

Strandliv ved Grønninghoved Strand i Kolding

Ansvarlig turismestrategi

Naturpark Lillebælt vil arbejde efter en ansvarlig turismestrategi. Nøglepunkterne i ansvarlig turisme er fx:

- At inddrage alle, der er involveret i turisme i naturparkens udvikling
- At beskytte naturparken mod en ukontrolleret turisme gennem fx overvågning af flora og fauna på udvalgte steder, støtte aktiviteter som vedligeholder kultur, natur og traditioner og styre/begrænse aktiviteter, som skader
- At udvikle turismen sammen med, og for lokalsamfundet
- At øge den lokale økonomis udbytte af turismen
- At styre besøgsstrømme for at reducere negative påvirkninger

For at forebygge et for højt pres på følsomme naturområder, vil vi som i tidligere planperiode lede turister til robuste steder, vores såkaldte "hotspots", som er velegnede til et større antal besøgende. Det er steder, som har de nødvendige faciliteter som p-pladser, informationstavler, toiletter og affaldspande. I blandt andet projektet Bælt i Balance arbejder vi videre med at forbedre infrastruktur og information på disse hotspots, hvor vi gerne vil have besøg. På den måde skåner vi andre, mere sårbare steder i naturparken.

Et vigtigt led i ansvarlig turisme, er samskabelsen og borgerinddragelsen, som er en af grundstenene for naturparken. I forhold til turismeudvikling viser det sig bl.a. ved at give vores partnere og borgerne mulighed for aktiv medbestemmelse i udviklingen. I den forbindelse er synlighed og kommunikation af de opnåede resultater et vigtigt element i forhold til at sikre opbakning fra interessenterne, herunder også turisterne, for at fremme en bæredygtig "væremåde". På denne måde arbejder vi også hen imod en social og økonomisk bæredygtighed, som gavner området på lang sigt.

CLAY Keramikmuseum Danmark i Middelfart

Konkret vil vi i samarbejde med vores partnere fortsætte med vores partnerindsatser "for et bælt i balance", som bidrager til noget meget konkret ved Lillebælt. Indsatserne skal også i højere grad udbredes til, at de besøgende kan tage del i, fx at fiske krabber, samle skrald og donere penge til marsvinene, som bidrager positivt til lokalområdet. På den måde får vores gæster oplevelser og viden om vores naturkvaliteter og vores kulturhistorie i Lillebælt-området, så de kan hjælpe os med at passe på disse værdier, samtidig med at de nyder deres ferie i området.

Potentialer

Der ligger store potentialer i at gøre oplevelserne i vores område endnu mere bæredygtige, interessante og vedkommende. Her kan vi arbejde meget mere med at kombinere klassiske oplevelser, med aktiviteter som både er involverende og bidrager til lokale fokuspunkter, f.eks. indsatser for at få bæltet i balance. De konkrete aktiviteter skal i fremtiden i endnu højere grad defineres i samarbejde med partnere og borgere, og der skal være større fokus på, hvordan vi konkret kan måle på bæredygtigheden i turismen.

Vi fortsætter med at arbejde med kulturhistoriske spor, lokale guider og Smag på Lillebælt, som er beskrevet i andre afsnit. Disse indsatser rækker ind i Naturparkens turismedel, idet de udviklede historiske spor i høj grad kommer til live igennem de besøgende. Potentialet ligger således i, at gøre dem synlige for de lokale og besøgende. De lokale guider, sammen med vores partnere, kan give vores besøgende nogle helt unikke oplevelser og det skal integreres i det nuværende turismeprodukt. Ligeledes byder Smag på Lillebælt på masser af muligheder for gode madoplevelser for vores gæster, samtidig med at projektet fremmer lokale produkter og giver små producenter adgang til turismeværdikæden.

Der ligger potentialer i at udvikle pakkelsninger i samarbejde med turismeorganisationerne, hvor man kombinerer overnatning med oplevelser i naturparken, som også vil gavne de lokale overnatningssteder. Pakker kan indeholde oplevelser, som udbydes af vores partnere eller de lokale guider eller som opleves på egen hånd. Det handler om at synliggøre det væld af muligheder der ligger i naturparken, i at tilbringe 1 dag, 1 weekend eller 1 uge i Naturpark Lillebælt.

Fortællingen om vores naturpark som et bæredygtigt rejsemål starter allerede på naturparkens hjemmeside, som vi løbende vil forbedre i synergi med turismeorganisationernes hjemmesider. Naturparkens hjemmeside er tilgængelig på flere sprog, ligesom informationstavler og foldere om natur og kulturhistorie oversættes til flere sprog løbende, afhængig af målgruppe og ressourcer.

Hvert år afholdes optagelseskurser til turisme- og oplevelsesaktører, som modtager et partnerskilt

Turisme- og oplevelsesaktører bidrager til udviklingen af Naturparken

Konkrete indsatser inden for turisme

Her er de kortsigtede mål/konkrete indsatser, projekter og initiativer, vi sætter i gang i Naturpark Lillebælt i 2023-2027. En meget stor del af de nævnte formidlings- og friluftslivprojekter vil desuden også komme turismen til gode.

INDSATS: Synliggørelse af naturparkens oplevelser i samarbejde med turismeorganisationer

Vi kan i fællesskab blive meget bedre til at synliggøre alt det man kan opleve i naturparken fx vandaktiviteter, natur og kultur. Som naturpark, der er et samarbejde mellem tre kommuner, må vi ikke markedsføre vores turismevirksomheder (partnere), men vi må synliggøre fælles indsatser og oplevelser. Derfor kræver det et rigtig tæt samarbejde mellem visit- og businessorganisationer, samt destinationer, som også ofte har en eller anden form for bæredygtighedsdagsorden. Indsatsen skal derfor afdække, hvor synergien er imellem naturparken og de nævnte organisationer, og hvordan man gør det nemmest for turismevirksomhederne, så man både sikrer sig, at der bliver taget hånd om forretningsudvikling, markedsføring og bæredygtighed. I dette krydsfelt handler det om, at få naturparkens oplevelser synliggjort og markedsført.

- Mål:** Formaliseret samarbejde med turismeorganisationer om fælles indsatser for at synliggøre naturparken som rejsemål med et årligt budget. Minimum 2 gennemførte fælles indsatser per år, f.eks. 1 fælles online kampagne og 1 fælles artikel.
- År:** 2023-2027
- Ansvarlig:** Naturpark Lillebælt, turismeorganisationer

INDSATS: Udvikle pakkelsninger med værdiskabende oplevelser, som tiltrækker gæster og fremmer bæredygtig forretningsudvikling hos de lokale aktører

Vi vil sammen med turismeorganisationerne udvikle oplevelsesprodukter, som også hjælper Lillebælt og dermed både giver turisten en oplevelse, samtidig med, at turisten giver noget tilbage. Et eksempel kunne være, at turister kan hjælpe med at plante ålegræs eller opfiske krabber – på den måde knytter man genoprettende tiltag sammen med oplevelser og dette gavner også de lokale turisme- og oplevelsespartnere, samt i givet fald det primære erhverv (produktdifferentiering). Produkterne kan formentlig ikke stå alene, men skal pakkes sammen med mere klassiske oplevelser, såsom en kajaktur, og evt. overnatninger.

En måde vi vil arbejde med denne indsats på, er i et fælles projekt sammen med Destination Trekantområdet, Destination Fyn, evt. SDU Kolding og partnerne, hvor der søges om støtte fra erhvervsfremmestyrelsen til et 2-årigt projekt. Effekterne fra dette konkrete projekt (såfremt der ansøgningen imødekommes) skal dels tiltrække flere internationale gæster til området på et bæredygtigt grundlag, samtidig med at der via en Co-Design proces, igangsættes et forløb for vores partnere, som klæder dem på til at modtage internationale feriegæster uden at gå på kompromis med deres eksisterende marked, som oftest er grupper (konference & leisure).

- Mål:** Udbyde oplevelsespakker, som kombinerer de klassiske turistoplevelser og mere værdiskabende oplevelser. Gennemføre udviklingsforløb for partnere, samle og synliggøre bæredygtige oplevelser i form af pakker, udvikle flotte tryksager til målgruppen, markedsføre og sælge i samarbejde med partnere og turismeorganisationerne. Øge antal gæster, både danske og internationale.
- År:** 2023-2027
- Ansvarlig:** Destination Trekantområdet, Destination Fyn og Naturpark Lillebælt

INDSATS: Ferie for alle – udvikling af naturparken for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse

En ansvarlig turisme omfatter både økonomiske, miljømæssige, samt sociale hensyn. Naturparken har godt fat i de miljømæssige hensyn, samt tager udgangspunkt i de lokale behov for udvikling, ved at inddrage alle interessenter, og er således også godt i gang med at arbejde med det sociale perspektiv. En mere direkte måde, at tage sociale hensyn og samtidig tage ansvar for en videreudvikling af området og skabe økonomiske muligheder, er at arbejde med at gøre Naturparken tilgængelig for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse. Dette skal først og fremmest gavnede lokale med mobilitetsudfordringer, og skal derfor tage udgangspunkt i deres behov. I anden omgang gemmer der sig også en interessant økonomisk vinkel, hvis Naturparken på sigt bliver det foretrukne rejsemål i Danmark for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse.

Godt hver fjerde dansker i alderen 16-64 år vurderer selv, at de har en fysisk funktionsnedsættelse. Markedet for tilgængelige ferietilbud og -oplevelser henvender sig imidlertid ikke kun til mennesker med fysisk funktionsnedsættelse, men også til et stigende antal rejselystne ældre i ind- og udland samt pårørende og venner, som planlægger ferie sammen med mennesker med fysisk nedsat mobilitet. De vil alle have glæde af øget fysisk tilgængelighed til det danske ferieland. Nationale og internationale undersøgelser viser således, at markedet for tilgængelig turisme er i vækst.

I et samarbejde med turismeorganisationerne, vil vi med denne indsats i planperioden foretage en temperaturmåling (fase 1) af det eksisterende turisttilbud i Naturparken og de 3 kommuner. Den skal vise, hvilke behov der er lokalt, afdække en baseline for allerede eksisterende tiltag og afsøge muligheder for finansiering af en evt. fase 2.

Mål: Gennemføre temperaturmåling med inddragelse af lokale foreninger og borgere, som afdækker det lokale behov, samt afdækning af potentialer for en tilgængelig turisme i Naturpark Lillebælt, herunder udarbejdelse af baseline.

År: 2023-2027
Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

INDSATS: Ansvarlig turisme – hvordan gør vi, og hvordan måler vi det i Naturpark Lillebælt?

Vi arbejder allerede med ansvarlig turisme, idet vi arbejder med at kontrollere besøgsstrømme (Hot Spots), vi inddrager lokale interessenter i udviklingen (partnerordningen), og vi formidler ansvarlig opførelse, fx formidle regler vedr. færdsel med jetski, vandscootere, fritidsmotorbåde (Code of Conduct). Dette vil vi også i denne planperiode blive ved med. I tillæg til dette vil vi også se på, hvordan vi måler på ansvarlig turisme – et spørgsmål som i øjeblikket stilles af hele Turisme-Danmark. I skrivende stund pågår der nemlig et projekt med selvsamme formål i regi af Danske Destinationer. Men én ting er ganske klart: bæredygtighed skal defineres lokalt. Hvis man vil måle om turisme er bæredygtigt, gælder det altså om at definere, hvad turisme skal bidrage med i det område, som man arbejder udefra.

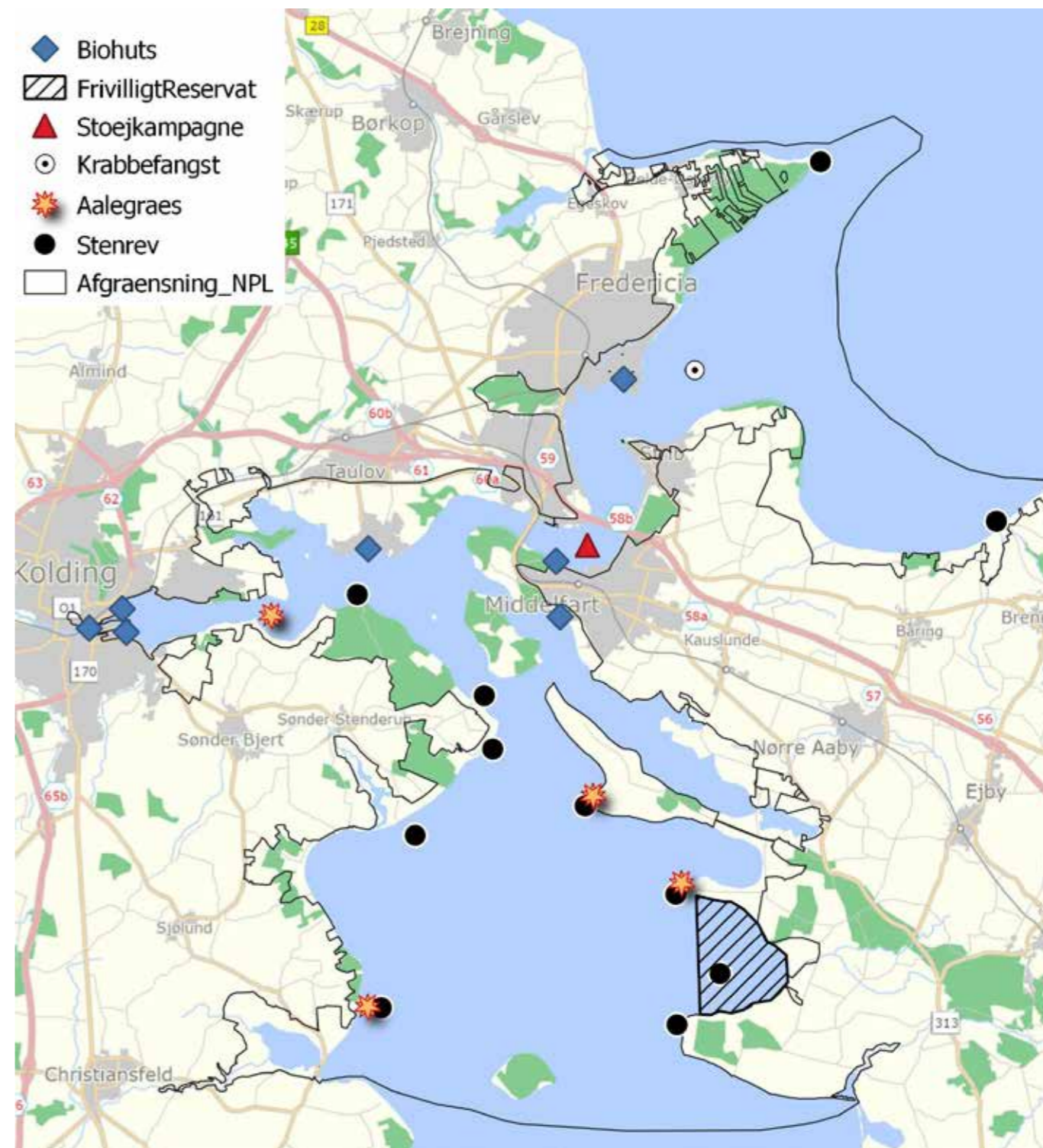
Vi vil derfor hjælpe med at finde konkrete og lokale bæredygtige KPI'er (Key Performance Indicators), hvorved vi kan måle om turisme bidrager til bæredygtig vækst i Naturparken. Med udgangspunkt i vores partnere, som allerede har forpligtet sig til bæredygtig udvikling, kan vi finde frem til lokale udfordringer og muligheder, som turisme skal bidrage til og igangsætte handlinger, der minimerer udfordringerne og maksimerer mulighederne. Her handler det i høj grad om, også at bygge bro til de interessenter som ikke har en økonomisk interesse i turisme, men på anden vis er berørt af det, fx den almene borger. Disse lokale KPI'er kan så indgå i målingen af ansvarlig turisme i naturparken og kommunerne, sammen med de mere overordnede målepunkter i regi af destinationerne.

Mål: Formidle gode råd til adfærd i naturen – ved hav og kyst. Gennemføre undersøgelser, som afdækker hvordan forskellige interessenter ser på turismen i området. Etablere en arbejdsgruppe, bestående af partnere, borgere, foreninger og embedsmænd, hvor der diskuteres ønsker, forventninger og bekymringer omkring øget turisme. Afdække (i arbejdsgruppen) hvilke konkrete KPI'er vi i naturparken vil måle turisme på. Kommunikere processen undervejs og dele erfaringer.

År: 2023-2027
Ansvarlig: Naturpark Lillebælt

BILAG

Marine indsats i Naturpark Lillebælt udført og planlagt i 2021-2027.

REFERENCER

Referencer

Turismeafsnit

Visit Denmark's videnscenter:
<https://www.visitdenmark.dk/>

corporate/videnscenter/turismen-i-dit-omraade

Naturparkplanen 2018-2022

VDK's Markedsprofil 2020 – Danmark

Tilgængelighedsrapport 2017,

VisitDenmark & Erhvervsministeriet

Turisme og bæredygtighed 2019, VisitDenmark

DANMARKS STØRSTE NATURPARK

Naturpark Lillebælt er en marin naturpark, der har det strømmende bælt som kerne, og som er omkranset af smukke kyster og kystnære landskaber. I naturparken bolttrer de små hvaler, marsvinene, sig i det evigt strømmende vand.

Mission

Sammen skaber vi en naturpark med en natur i balance fyldt med et hav af gode oplevelser."

Vision

- Kendt for sin enestående marine og kystnære natur symboliseret ved marsvinet.
- Hjemsted for en stolt lokal identitet båret af frivilligt samarbejde om at formidle, forbedre og udvikle vores natur over og under vand, friluftsliv, turisme, lokale erhverv og kulturhistorien.
- Spydspids for formidling af viden om og glæde ved naturen og landskabet gennem nytænkende læringsoplevelser og forskning.

Naturpark Lillebælt er et samarbejde mellem kommunerne: Fredericia, Middelfart og Kolding.

naturpark
LILLEBÆLT
– et hav af oplevelser

